

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

Hudba jako inspirace ve výtvarné výchově

Autor: Kristýna Salamonová, Topolská 738, Chrudim 2

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ, prezenční, 5. ročník

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Marie Fulková, Ph.D

listopad 2011

Charles University in Prague

Faculty of Education

Department of Art Education

Diploma thesis

Music as an Inspiration in Art Education

Author: Kristýna Salamonová, Topolská 738, Chrudim 2

Branch of study: Pedagogy for 1st level of primary school, fulltime, 5th year

Supervisor: Doc. PhDr. Marie Fulková, Ph.D

November 2011

Závažně prohlašuji, že jsem vypracovala práci samostatně, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 21. 11. 2011

Děkuji své vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Marii Fulkové, Ph.D za odborné vedení a poskytnutí studijních materiálů, dále pak mým rodičům a přátelům za cenné rady a podporu při vzniku práce i všem účastníkům výzkumu za poskytnutí rozhovorů, dat a dokumentů potřebných pro moji práci, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout.

OBSAH

Úvod.....	11
Teoretická část.....	12
1. Umění	12
1.1 Funkce umění	12
1.2 Výtvarné umění a jeho funkce	14
1.3 Hudba a její funkce	15
1.4 Vzájemná korelace výtvarného a hudebního jazyka 20. století	16
1.5 Kontexty výtvarné a hudební kultury	17
1.6 Proměna chápání obou oblastí.....	18
1.7 Nástin vývoje a tendencí výtvarného umění a hudby po 2. světové válce.....	19
2. Výrazné osobnosti umění konce 19. století a 20. století.....	21
2.1 Výtvarný svět	21
2.2 Hudební svět.....	22
3. Důležité pojmy	24
3.1 Habitus	24
3.2 Synestézie	25
Výzkumná sonda	26
4. Charakteristika školy	28
4.1 Obecné údaje a vybavení školy	28
4.2 Dlouhodobé projekty a mezinárodní spolupráce, spolupráce s rodiči a dalšími subjekty	28
4.3 Charakteristika školního vzdělávacího programu	29
4.3.1 Charakteristika vzdělávací oblasti Umění a kultura	29
4.3.2 Charakteristika vyučovacího předmětu Výtvarná výchova	30
4.3.3 Charakteristika vyučovacího předmětu Hudební výchova	30
5. Charakteristika třídy	32
6. Předvýzkum.....	33
6.1 Plán a průběh předvýzkumu	33
6.2 Závěr předvýzkumu.....	37
7. Výzkum	38

7.1	Plán výzkumu.....	38
7.1.1	Metody využití v průběhu výzkumu	40
7.1.2	Přípravy jednotlivých hodin.....	42
7.1.3	Zpracování jednotlivých hodin	54
7.2	Zpracování výzkumu.....	62
7.2.1	Analýza jednotlivých hodin	62
7.2.2	Analýza rozhovorů s žáky.....	70
7.2.3	Zpracování a vyhodnocení dotazníků	72
7.3	Výzkumná zjištění.....	73
7.4	Pedagogické využití výzkumných nálezů	74
	Závěr	83
	Použitá literatura	83
	Přílohy	Chyba! Záložka není definována.

Úvod

V průběhu studia na Pedagogické fakultě UK v Praze jsem měla možnost v rámci různých přednášek a seminářů získávat poznatky o hudbě a výtvarném umění jako o dvou oddělených odvětvích umění. Až na jednom ze seminářů vedených docentem Bláhou jsme se zabývali propojením obou světů. Tato myšlenka se mi velice zalíbila, a tak i po skončení seminářů jsem cítila zájem ji dále rozvíjet – což velice zjednodušilo výběr tématu mé diplomové práce.

Zvolené téma „Hudba jako inspirace ve výtvarném umění“ je velice rozsáhlé, a každý z nás si pod ním určitě představí něco úplně jiného. Moje pojetí je postaveno na výzkumu, který jsem uskutečnila na ZŠ v rámci prvního stupně v pátém ročníku. Pátou třídu jsem si vybrala proto, že žáci již mají za sebou určité zkušenosti jak v rámci výtvarného, tak i hudebního předmětu, a tyto zkušenosti jsem využila během mého výzkumu.

Na začátek jsem si položila několik důležitých otázek: „Bude mít můj výzkum pro žáky nějaké hlubší poznání? Změní se u žáků přístup k těmto dvěma oborům? Pomůže jim v pochopení sebe sama a rozvoji možných potenciálů v hudební a výtvarné činnosti?“ Výzkum je nakonec zaměřený nejen na žáky, ale i na mě samotnou. Jsem to já kdo je tu v roli pedagoga, na jehož roli při výuce obou předmětů směřuje neméně otázek. Proč učitel (škola) rozděluje výtvarnou výchovu a hudební výchovu do dvou oddělených předmětů? Je pro pedagogy problém propojit tyto dvě oblasti? Je opravdu takové propojení účelné? Bude to problém i pro mě, nebo žákům dokážu nabídnout nový zážitek a pomůžu jim propojit tyto dva dosud oddělené předměty? Je možné (a účelné) tímto způsobem propojit více předmětů než tyto dva? Podaří se mi naučit žáky myslet ve vztazích obecně? Změním tímto výzkumem přístup u žáků? Změní se nějakým způsobem můj pohled na žáky a přístup k nim a dané problematice?

Abych si dokázala odpovědět na všechny otázky, musela jsem se pustit do výzkumu, začít zaznamenávat a poté zkoumat výpovědi žáků během práce. Výpovědi mi posloužily jako materiál k výzkumné sondě prováděné metodou kvalitativního výzkumu, a zároveň jako podklad pro vytvoření metodického tematického plánu.

Teoretická část

1. Umění

Definovat umění je velice těžké a často se jednotlivé definice liší. Definovat jej je něco velice subjektivního a každý má jistě svoji vlastní definici na to, co umění je. Ale měli bychom si ujasnit, co umění vlastně je. V dnešní době není příliš jasné, co ještě označujeme za umění a co již ne. Měli bychom rozlišovat jádro pojmu a jeho nejasné významové okraje. „Jádrem pojmu umění se vyznačují právě takové výtvořiny lidské činnosti, které jsou v podstatě od svého počátku celkem bez výkyvů pokládány za umění a umělecky též v praxi působí.“¹ Z naší zkušenosti víme, že je ustálenou konvencí rozlišovat různé druhy umění jako například hudbu, literaturu, malířství nebo film. Vytvořiny se naprosto spontánně bez ohledu na kritéria estetiky. Můžeme uměleckou tvorbu rozdělit do dvou skupin, a to na oblast volného a oblast užitého umění. Umění pokládáme za specifický typ mezilidského dorozumívání.

1.1 Funkce umění

Termín funkce² pochází z latiny (fungor, functio „být činný, vykonávat, provádět, zastávat, spravovat“ příspěvek kulturního nebo sociálního znaku k fungování celkového kulturního a sociálního systému).

Nejen Mirko Novák, Otakar Hosinský, Otakar Zich, Zdeněk Nejedlý, Jan Makuřovský, Antonín Sychra, ale i mnoho dalších našich estetiků a teoretiků umění se zabývalo otázkami funkčnosti umění. Bylo vypočítáno několik desítek funkcí, do nichž se může umění dostat. Vybrala jsem si pohled Jiřího Kulky, protože jeho jednoduché, ale výstižné dělení mě připadá přehledné. Vím, že se tímto tématem zabýval i Vlastimil Zuska nebo také Tomáš Kulka, ale ti ho pojímali spíše z estetického hlediska.

¹ Volek, J.; Základy obecné teorie umění. Praha: SPN, 1968, str. 21

² Malina, J. a kol.; *Antropologický slovník* [online]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. 4738 s. [cit 23. 8. 2011] Dostupné z [www: <http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/prif/ps09/antropol/web/index.html>](http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/prif/ps09/antropol/web/index.html)

Když se řekne pojem „funkce umění“, tak mnoho lidí napadne funkce terapeutická (arteterapie) anebo estetická. Obě tyto funkce však považujeme za funkce sekundární.

Funkce umění se mohou vzájemně doplňovat, ovlivňovat či mohou jedna druhou prostupovat. Záleží na okolnostech a pojení umění jako celku nebo jen v jeho částech. Funkce se projevuje v chování daného celku. S pojmem funkce je také spjata představa účelnosti. Dá se říct, že funkce umění je projevem jeho účelnosti, že právě v množství funkcí, jimiž se umění projevuje, spočívá smysl umění a současně se projevuje jeho podstata. Může mít funkci hlavní a tou je seberealizace, sebevyjádření nebo funkci hodnotící či poznávací, ale také může mít funkci terapeutickou, signalizační nebo dokumentární.

Podle Jiřího Kulky³ se funkce umění dělí do 5 skupin:

1. *Biologické funkce* umění se projevují v jeho funkci stimulační (podněcování smyslových orgánů a různých fyzických i psychických procesů), ve fyziologické relaxaci (uvolnění) nebo naopak bonifikaci (napětí), v ovlivňování různých fyziologických funkcí (biorytmy, oběhový systém, zažívací soustava).
2. *Psychologické funkce* jsou patrně nejbohatší. Patří sem funkce kognitivní (poznávací), expresivní (vyjadřovací), formativní a výchovné, abreaktivní (uvolnění odreačováním), emocionálně motivační, psychoterapeutické (léčebné).
3. *Sociální funkce* umění postihuje zejména mezilidskou komunikaci, potřebu sociální identifikace člověka (potřeba ztotožnit se s určitou skupinou, institucí, národem), koordinací společenských činností (tanec, pochod, pracovní činnost, sport). Sociální funkce umění přechází mnohdy nerozlišitelně ve funkci psychologickou a naopak. Z další sociální funkce lez připomenout zejména funkci ideologickou, reprezentativní a světonázorovou.
4. *Ekonomické funkce* umění se projevují v okamžiku, kdy se s ním začíná nakládat jako se zbožím.

³ Kulka, J.; Psychologie umění. Praha: SPN, 1990, str. 20

5. *Kulturní funkce* umění se v dějinách promítaly do náboženských systémů a do magicko-kultovních činností, své místo našly v mystice, ve zprostředkovávání základních vzorců chování určitých kulturních okruhu, ale i v úpravě životního prostředí (např. dekorativní funkce, hudba jako prostředí). Řadíme sem i funkci estetickou. Přehlédneme-li výše jen naznačený funkční terén umění, zjistíme, že jednotlivé funkce se mohou kombinovat, podporovat nebo vylučovat, mohou v sebe dokonce vzájemně za určitých podmínek přecházet. Jediné dvě funkce nemohou chybět u žádného uměleckého projevu: funkce esteticko-osvojovací (viz principy zobrazení a estetického uspořádání) a funkce komunikativní (principy vyjádření a sdělování).

1.2 Výtvarné umění a jeho funkce

V minulosti mělo umění funkci převážně magickou, rituální, mýtickou nebo náboženskou (duchovní) a později se začaly objevovat další funkce.

Umělecké dílo může fungovat i jinak než jako estetický objekt, například jako vhodná investice, soška třeba jako závaží, obraz jako zakrytí odpadlé omítky. V těchto funkcích je však konkrétní umělecké dílo snadno zaměnitelné, dokonce pro příslušnou funkci vhodnějšími, jinými předměty. Má-li tedy umělecké dílo dostát svému označení, má-li fungovat jako umělecké dílo, musí být estetickým objektem.

Estetická funkce už není v dnešní době primární funkcí. Mezi důležitější patří bezpochyby funkce sociální, kdy se díky umění zařazujeme do určité oblasti či skupiny a zde jistě v blízkosti stojí i funkce reprezentační. Umění nám přináší jisté uvolnění a relaxaci, ale také určitou formu poznání nejen sebe sama, ale i okolí a dovoluje nám vyjádřit své pocity a emoce (funkce expresivní, kognitivní) viz kapitola 1.1 Funkce umění.

1.3 *Hudba a její funkce*

Hudba je nedílnou součástí života každého z nás. Setkáváme se s ní na každém kroku. Žije ve společenském životě, kde si v historickém vývoji vydobyla mnohotvárný význam a stala se nepostradatelnou součástí životního dění. Při poslechových činnostech a poznávání skladeb žáci pronikají k hudebně vyjadřovacím prostředkům, získávají celkový obraz o hudbě a její kultuře. Za nejvýznamnější cíl však pokládám rozvoj a kultivaci vlastností osobnosti žáka, ke kterému dochází v kontaktu s hudebním dílem. I. Poledňák⁴ v této souvislosti uvádí, že právě kontakt s dílem rozvíjí schopnost hudbu “emocionálně prožívat a uvědoměle chápat.” Jeden z příkladů umění závislém na smyslovosti, na sluchu, je právě hudba.

Vlastimil Zuska⁵ ve své knize pokládá otázku, zda posloucháme-li nějakou melodii, slyšíme ji celou v přísném slova smyslu? Vzápětí si na svoji otázku odpovídá „Rozhodně nikoli, doslova slyšíme pouze tóny, které melodii tvoří, slyšíme pouze to, co je aktuálně přítomné našemu smyslovému vnímání. Melodie se však rozprostírá i v naší zkušenosti z minulosti, je syntézou toho, co jsme již slyšeli od začátku hudební skladby, a posluchač také očekává rozvoj a pokračování melodie, vnímá gradaci, vrcholení či zklidňování. Melodie zasahuje i do budoucnosti v dimenzi očekávání.“

Hudba stejně jako výtvarné umění má mnoho funkcí počínaje duchovní přes reprezentační, sociální, kognitivní až po ekonomickou... Všechny tyto funkce jsou rozepsány v kapitole 1.1 Funkce umění a stejně jako jsou tyto funkce důležité pro výtvarné umění, tak jsou podstatné pro hudbu.

⁴ Poledňák, I., Budík, J. a kol.; Poslech hudby. 3. vyd. Praha: Supraphon, 1971, str. 15–16

⁵ Zuska, V.; Estetika úvod od současnosti tradiční disciplíny. Praha: Triton, 2001, str. 18

1.4 Vzájemná korelace výtvarného a hudebního jazyka 20. století

Podle sociologického slovníku⁶ je korelace vztah souvislostí mezi jevy (a je popisujícími proměnnými), který se projevuje jejich společným výskytem. Výskyt vyšší hodnoty jedné proměnné tak znamená, že se s určitou pravděpodobností vyskytne i u druhé proměnné zvýšená hodnota nebo nižší hodnota.

F. Sedlák⁷ ve své knize píše, že vztah hudebních schopností k jiným uměleckým schopnostem (výtvarným či literárním) je diskutován poměrně často, avšak průzkumného, experimentálního materiálu, který by je blíže určil je zatím velice málo. Ojedinele se vyskytuje široká vlohová základna u některých hudebních tvůrců, ale neopravňuje však k tvrzení, že existují obecně vysoké kladené korelace (nutné závislosti) mezi hudebními a ostatními druhy uměleckých schopností.

Paralelnost vývoje moderního malířství a moderní hudby je nepřehlédnutelná a bylo by dobré si alespoň naznačit vzájemné vztahy mezi těmito oblastmi. Podle názoru J. Bláhy⁸ musí umělecká komparatistika vycházet z umění jako jazyka, jako prostředku komunikace. A protože podstatou uměleckého jazyka jsou výrazové prostředky, musí být komparace založená právě na nich. Nikoli ovšem na výrazových prostředcích chápaných a analyzovaných izolovaně, ale jejich vazebné souvislosti s tvarem a prostorem v malířství a tvarem a časem v hudbě.

V malířském expresionismu je kladen nejvyšší důraz na vyjádření vnitřního života člověka. Aby člověk získal z netečné skutečnosti její skrytou podstatu. V hudbě se toto období charakterizuje jako vzpoura proti předcházejícím směrům (romantismus, impresionismus). Kdybychom to zobecnili, tak zde platí totéž co v malířství – nekompromisní rozchod s vžitými postupy projevující se deformací linie, zvýrazněním kontur, dynamickými krajnostmi.

M. Navrátil⁹ shrnul následné směry takto: „Žádný umělec nemůže vykročit ven z rámce historického společenství, z okruhu myšlenkových proudů, jež ho v životě obklopují, a proto jsou i jeho výtvary tímto myšlenkovým prouděním propojeny nebo ovlivněny. Je jen logické, najdeme-li ideová východiska i tvárné postupy známé

⁶ Jandourek, J.; Sociologický slovník. Praha: Portál, 2001, str. 133

⁷ Sedlák, F.; Hudební psychologie. Praha: SPN, 1990, str. 43

⁸ Bláha, J.; Křížovatka geneze moderního malířství a hudby. Praha: UK PedF, 2007, str. 9

⁹ Navrátil, M.; Nástin vývoje evropské hudby 20. století, Ostrava: Montanex, spol. s r.o., 1993, str. 12–13

z futurismu, dadaismu i surrealismu zcela zřetelně i v hudbě. A není zde třeba vůbec násilného a mechanického srovnávání. Některé principy, jak jsme je poznali ve výtvarné oblasti, vystupují shodně a názorně i z tehdejší hudby.“ Asi největší propojení mezi těmito oblastmi probíhá v období 20. a 30. letech.

1.5 Kontexty výtvarné a hudební kultury

Emoce, city a citový život člověka jsou z psychologického hlediska velmi složité a ve srovnání např. s psychologií poznávacích procesů dosud málo probádané. Potíže jsou způsobeny hlavně tím, že city jsou součástí celkového a často velmi složitého prožitku. Mají velkou variabilitu, a protože jsou velmi těžce dostupné objektivní analýze a slovním vyjádření, nedají se přesně vymezit. Úloha emocí a citů je v našem životě velmi významná a mnohostranná. Způsobují mnoho změn v našem chování a jednání a kromě biologických změn (změna srdečního tepu, dýchání, trávení atd.) utváří náš způsob vyjádření se a ovlivňují způsob našeho jednání a chování (smutek, agrese, zlost, lítost atd.) To vše se odráží v umění námi vykonávaném. Velkou roli v tomto směru hraje i inteligenční potenciál a schopnost člověka vyrovnat se s emocemi a city. Dokázat s nimi pracovat a umět je potlačit či ve výtvarném umění dát výtvarně najevo. Je velice těžké pokud nemáme interpretaci k danému obrazu mnohdy rozpoznat, co měl dotyčný na mysli, či jak se v daný okamžik cítil. Proto jsou důležité výpovědi u jednotlivých výtvarných děl.¹⁰

Jak J. Bláha¹¹ tak M. Navrátil¹² se shodují, že radikálním mezníkem výtvarného a hudebního světa se stává období kubismu, kde se přehodnocuje figurativní systém v malířství. Zmiňují zde Pabla Picassa a jeho Avignonské slečny a v hudbě se jedná o radikální přehodnocení tonálního systému. Je spojeno s novou tonalitou. Igor Stravinský je zde důležitým umělcem se svým baletem Svěcení jara, které je klíčovým dílem. A za druhé je to přechod od figurativního malířství k nefigurativnímu, na kterém se podílí Vasilij Kandinský a jeho přítel Arnold Schönberg, který přechází od tonální hudby k atonální. Jsou to dvě zásadní proměny, které sehrály důležitou roli pro obě disciplíny v pohledu na ně.

¹⁰ Sedlák, F.; Základy hudební psychologie. Praha: SPN, 1990, str. 218 - 219

¹¹ Bláha, J.; Křížovatka geneze moderního malířství a hudby. Praha: UK PedF, 2007

¹² Navrátil, M.; Nástin vývoje evropské hudby 20. století. Ostrava: Montanex, spol. s r.o., 1993

1.6 *Proměna chápání obou oblastí*

Hudba i výtvarné umění jsou vždy součástí vyvíjejícího se lidského světa, vždy něco sdělují a znamenají, jsou nositelem významů a hodnot v minulosti i přítomnosti. Obě oblasti se vyvíjely a vyvíjí dodnes.

Během celého vývoje proběhlo mnoho proměn chápání hudby i výtvarného umění. Když vezmeme v úvahu, že hudba se na přelomu 19. a 20. století dá vymezit třemi směry, jak píše J. Smolka¹³ a to pozdním romantismem, impresionismem a verismem. Zatím co ve výtvarném umění střídá jeden směr druhý a mnohdy se vzájemně prolínají: impresionismus, symbolismus, secese, postimpresionismus, fauvismus, expresionismus, kubismus, futurismus, orfismus, dadaismus¹⁴ můžeme z toho mít dojem, že hudba za výtvarným uměním zaostávala a vyvíjela se pomaleji. Zde se nesmíme nechat zmást názvy směrů, ale zaměřit se na tendence, tedy na to, co se v hudbě skutečně děje.

Velký vliv na proměnu těchto oblastí mají i věda a technika, které se velice rychle posunují kupředu. Vědecké objevy a technické vynálezy přispívají k posunu a dávají tak nové možnosti.

V podstatě byl jen málokterý umělec ve své době pochopen. Ve většině převratných změn byli ti, co se této změny dopustili zprvu „odsouzeni“ za své činy. Pokud se jednalo o vybočení z „normálu“ doby. Dokazují to například i slova A. Matesse, který prý prohlásil, že obraz P. Picassa je zneuctěním moderního umění, pokusem zesměšnit je.¹⁵ Bylo to především proto, že novost těchto „zákonodárných děl“ moderního figurativního malířství a moderní tonální hudby byla tak nekompromisní, že ji nebylo s čím srovnávat.

Na počátku 20. století bylo centrum uměleckého dění úzce spojováno s Vídní, která byla střediskem hudby a překvapivě i moderního umění. Dalšími významnými městy byly Mnichov a Berlín. Je tedy nutné brát v úvahu také zásadní proměny historickospolečenského vývoje ve střední Evropě. Zvláště pak v Rakousku byla úzkost z blížící se války, poté válečné utrpení a následně prohraná válka a její důsledky, ekonomická krize a narůstající hrozba fašismu. To vše se promítlo do vývoje umělecké

¹³ Smolka, J. a kol.; Dějiny hudby. Praha: Ogga, Praha 2001 str. 514

¹⁴ Dempseyová, A.; Umělecké školy, styly a hnutí. Slováry, 2002 úvod

¹⁵ Penrose, R.; Picasso. Jeho život a dílo. Praha 1971 str. 126

tvorby ve všech odvětvích. Zde je zapotřebí také zmínit Paříž, která byla tzv. Mekkou světového umění a je jí dodnes. Žilo zde mnoho umělců různých národností, kteří se vzájemně ovlivňovali, inspirovali a působili na sebe.

Velký význam tu má Pařížská šestka. Na zaměření této skupiny působily nové tendence, které přišly po válce, a to radost a opojení ze života, znovuzískání svobody. To se projevilo v jejich hudbě hravostí a nadšením z rychlého vývoje technického světa, oproti tomu německá hudba byla vážná.

V průběhu 30. a 40. let došlo v umění ke zvláštní situaci. Dráždivá vůně některých nových vynálezů a extremit již vyprchala, nesmiřitelnost ortodoxních systémů se časem otupila, a tak se situace v uměleckém světě zpočátku jevila jako klidnější a tolerantnější. Vše se ztrácelo převážně proto, že Evropou se hnala další hrozba války a nástup fašismus. To vše se promítalo do tematiky a vlastní struktury děl a do jejich výrazového zaměření. Nyní se kladly spíše ideové než technické podmínky. Mnozí umělci byli umlčováni a mohli tudíž bojovat pouze na dálku svými díly (mnoho umělců muselo pod tlakem emigrovat).

1.7 *Nástin vývoje a tendencí výtvarného umění a hudby po 2. světové válce*

Druhá světová válka znamenala velký a dá se říct, že i osudový přelom ve vývoji lidstva jako takového. Umění během války bylo rozvráceno a vztahy přetřhány. Krátce po válce přichází znovuzrození a prudký vývoj nových tendencí a proudů. Pozdní díla Picassova a Chagallova měla stejně jako díla I. Stravinského pro vývoj poválečného umění velký význam. Nastupující mladá generace chce vycházet z nového hudebního jazyka. Zde nezůstal ani bez ohlasu vývoj techniky (technická hudba) Podle M. Navrátila¹⁶ se v období 50. a 60. let dá členit hudba do tří základních proudů – racionálně budovanou dodekafonickou a seriální, technicky založenou hudbou elektroakustickou a systémově uvolněnou hudbou aleatorní a tembrou.

K nejsilnějším poválečným hnutím patří bez pochyb tzv. abstraktní expresionismus (akční malba, infirmel...) Pop-art je ve svém pojetí příbuzný dadaismu (Warhol, Segal) Protipólem těchto expresivních výjevů je Op-art zastánci tohoto směru

¹⁶ Navrátil, M.; Nástin vývoje evropské hudby 20. století, Ostrava: Montanex, spol. s r.o., 1993, str. 83

(Vasarely, Soto) chtějí působit přímo na smysly bez exprese. V kinetismu se využívá světelných a barevných pohybů a laterismus překračuje výtvarnou oblast a používá slov, písmen a číslic k tvorbě anebo happening, který je průnikem divadla a výtvarného umění.

2. Výrazné osobnosti umění konce 19. století a 20. století

Dalo by se zde vypsat velké množství umělců, kteří nějakým způsobem více či méně ovlivnili jak hudební tak výtvarný svět. Vybrala jsem z jednotlivých disciplín některé zástupce, které jsem ve své práci zmínila a použila názorně jejich díla. Je to jen zlomek a při hlubším bádání bychom našli další a další výrazné osobnosti v těchto odvětví, ale myslím si, že pro ukázkou toho, jak se tito umělci vzájemně motivovali, podporovali a doplňovali, to stačí. Je dobré si uvědomit, že hudba a výtvarné umění mají propojení už odedávna a to, co nalezneme v hudbě daného období, můžeme najít i v umění a naopak.

2.1 Výtvarný svět¹⁷

Claude Monet (1840–1926) z jeho obrazu Imprese – Východ slunce vzešlo označení tohoto období a to impresionismus. Snažil se zachytit neopakovatelné okamžiky, prchavé vjemy a dojmy, nálady či barevné odstíny.

Vasilij Kandinský (1866–1944) byl [ruský](#) malíř, grafik a teoretik umění. Bývá považován za autora prvního abstraktního obrazu. Kandinský měl vrozenou eidetickou vlohu a synestetické nadání: barvy se mu měnily v hudbu a naopak. Patřil k nejvýznamnějším tvůrcům malířství 20. století a zakladatelům abstraktního umění; jeho dílo je velkolepým pokusem o syntézu východního mysticismu a romantismu se západním racionalismem.

František Kupka (1871–1957) je jeden ze zakladatelů moderního abstraktního umění. Jeho vztah k hudbě se podílel na vzniku a realizaci dalšího nového výtvarného směru – [orfismu](#), tedy směru, přibližujícímu malířství jiným uměním ([hudba](#), [poezie](#)). Byl také grafikem – [ilustrátorem](#). Svým dílem se nesmazatelně zapsal do dějin české i světové výtvarné tvorby.

¹⁷ Beckettová, W., Wrightová, P.; Toulky světem malířství. Praha: Fortuna Print, 2002

Pablo Picasso (1881–1973) je hlavním představitelem a průkopníkem směru jenž nesl název kubismus. Společně s [Georgesem Braquem](#) je považován za zakladatele. Je jednou z nejvýznamnějších osobností umění 20. století.

Jacksona Pollocka (1912–1956) – propojení s akční malbou - Pollock zcela změnil historii umění tím, že veřejnosti vylil kbelík barvy do tváře. Pollockovy radikální prvky malování jako například úplné odmítnutí palety a chybějící tradiční perspektiva staví jeho dílo do pozice důležitého mezníku ve světovém poválečném umění. Pollockovy malby však nejsou jen nahodilé cákance barev na plátně, jak by se na první pohled zdálo – rozměrná abstraktní plátna jsou výsledkem nejvyššího duševního prožitku a umění je motivováno nadsmyslově.

2.2 Hudební svět¹⁸

Claude Debussy (1862–1918) byl [francouzský](#) skladatel. Jeden z nejvýznamnějších a nejvýraznějších představitelů [hudebního impresionismu](#). Své umělecké názory sdílel s malíři a básníky, kteří se ve svých dílech snažili zachytit neopakovatelné okamžiky, prchavé vjemy a dojmy, nálady či barevné odstíny.

Arnold Schönberg (1874–1951) byl skladatel a duchovní vůdce a tvůrčím inspirátorem. Nejpozoruhodnějších a nejopravdovějších umělců té doby. Byl [rakouský](#) modernistický [hudební skladatel](#), [hudební teoretik](#) a příležitostný [malíř](#). Většinu svých hudebních skladeb vytvořil mimo tradiční [tonální systém](#) – v tzv. [atonalitě](#). Vymyslel také metodu hudební skladby [dodekafonii](#) používající 12tónovou hudební stupnici.

Igor Stravinský (1882–1971) Jeho tvorba nebyla vždy přijímána jednoznačně, nyní je ale většinou obdivována a řazena k nejvýznamnějším uměleckým počínům 20. století. Hudba skladatele ruského původu šokuje „divokým smutkem“, novátorstvím, posouváním hranic a zkoumáním nového. Tento skladatel, jenž sám sebe označoval za „vynálezce hudby“, očaroval svět svými balety *Svěcení jara*, *Pták Ohnivák* či *Petruška*, pak ale ještě dvakrát změnil styl své hudby.

¹⁸ Navrátil, M.; Nástin vývoje evropské hudby 20. století, Ostrava: Montanex, spol. s r.o., 1993

John Cage (1912–1992) objevil fenomén ticha jako hudební ekvivalent ryzí nicoty a osvojil si myšlenku rovnocennosti všech bytostí Stvoření. Odmítal jakýkoli hierarchický pořádek a prosazoval rovnoprávnost úmyslně, ale také neúmyslně vyluzovaných a vydávaných zvuků a hluků. Rok 1952 byl pro něj velmi významným, ale nejen pro něj, ale také pro novodobé dějiny umění obecně. V tomto roce byla provedena premiéra jeho legendární skladby „4'33''“. Skladba se skládala z vět 33'', 2'40'' a 1'20''. Tóny, kvůli kterým se posluchači dostavili, se neozvaly. Jeho přístup nebyl destruktivní, ale naopak, organizoval zvuky a události. Cage získal postavení na rozhraní různých druhů umění.

3. Důležité pojmy

V práci se zabývám vlivem hudby a výtvarného umění na žáka, propojením a vzájemnou korelací těchto oblastí a zároveň vlivem školy a rodiny na sociokulturní zázemí žáka. Proto považuji za důležité vymezit si tu a správně vydefinovat dva pojmy, které se objevují v celé práci. Těmito pojmy jsou „habitus“ a „synestézie“.

3.1 *Habitus*

Slovo habitus¹⁹ pochází z latiny a znamená „držení těla, postoj, postava; vzhled, zevnějšek; šat; stav, poměry“; řecky: *héxis* Tradiční význam tohoto pojmu označoval postoj, gesto, držení těla nebo způsob chování charakteristický pro určitého jedince.

Nový rozměr tomuto pojmu vtiskl francouzský sociolog Pierre Félix Bourdieu (1930–2002), který jej v rámci sociologie a antropologie vymezil jako vzorec sociálního chování a systém sdílených a naučených schémat, který si jedinec osvojil v průběhu socializace a enkulturace. Habituální systém zahrnuje trvalé poznávací struktury a schémata vnímání, myšlení a jednání, která jsou charakteristická pro členy téže skupiny nebo třídy. Tato schémata slouží k orientaci uvnitř sociálního světa a k vytvoření přiměřených praktik, jež vycházejí z individuálních a kolektivních zkušeností.

Habitus stimuluje, limituje a determinuje jednotný životní styl, v němž se sjednocuje volba osob, statků i praktických činností. Jedinec tak interiorizuje objektivní sociální podmínky, které odpovídají jeho sociálnímu postavení, například svou ekonomickou třídu. Habitus usnadňuje reprodukci sociální struktury, neboť poskytuje jedincům „systémy trvalých dispozic“.

Podle Bourdieura²⁰ je habitus generativní a jednotící princip, který z charakteristických vztahových rysů, vlastních určitému postavení, vytváří jednotný životní styl, to jest celek, v němž se sjednocuje volba osob, statků i praktických činností.

¹⁹ Malina, J. a kol.; *Antropologický slovník* [online]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, 4738 s. [cit. 10.10.2011]. Dostupné z [www: <http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/prif/ps09/antropol/web/index.html>](http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/prif/ps09/antropol/web/index.html)

²⁰ Bourdieu, P.; *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998, str. 16

3.2 Synestézie

Slovo synestézie²¹ pochází z řečtiny: *synaisthesis* a znamená „spoluvnímání; pocitování“ Za prvé je to simultánní percepce citového, uměleckého charakteru či jazyka, vyvolávající součinnost různých smyslových orgánů, například sluchu a zraku. Za druhé vlastnost uměleckého díla působit na cit i smysly.

²¹ Malina, J. a kol.; *Antropologický slovník* [online]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, 4738 s. [cit. 10.10.2011]. Dostupné z www: <<http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/prif/ps09/antropol/web/index.html>>

Výzkumná sonda

Na základě předchozích zkušeností a získaných poznatků jsem se v následujících částech práce věnovala vlivu hudby na žáka a hlubším poznání změn v hudbě a výtvarném umění. Vzhledem k tomu, že jsem pracovala několik let s dětmi každý den, nemohla jsem přehlédnout fakt, že právě výtvarný a hudební svět k sobě mají blízko již pro děti předškolního věku. Vzájemně se naprosto spontánně u těchto dětí propojují a právě to mě přivedlo na myšlenku, zda se schopnost synestézie s věkem dětí (žáků) mění a pokud ano, jak?

K. Přikrylová²² se tohoto problému dotýká a píše, že: „*Synestézie v jejich nejkreativnější fázi v životě člověka, tedy v dětství a konkrétněji v předškolním věku, můžeme chápat jako výbavu pregramotního jedince, který ještě nemá zkušenost se systematickým vzděláním. Dosud v rovině spekulativní jsou úvahy, které směřují k hledání odpovědi na otázku, jak se stane, že se výskyt synestézie s nástupem do školy radikálně sníží, přičemž za jedinou ztrátu se považuje oslabení intuitivního jednání, které má k synestéziím hodně blízko především v rovině jednací, kdy se člověk k něčemu rozhodne, ale nedokáže dostatečně vysvětlit, co ho k rozhodnutí vedlo.*“

Ve své dizertační práci se K. Galajdová zmiňuje²³: „...naučit vnímat synesteticky je nemožné z čeho jasne vyplývá, že synestézia v zmysle nadobúdania jšchopností nie je možné považovať za učivo...“

Je tedy zapotřebí žáky znovu „učit“ synestézii? Nebo bude stačit oprášit již v dětství zakotvené počátky tohoto vnímání? Jak se projevuje vnímání hudby s výtvarným uměním u žáka?

Pedagogové musejí obsah výtvarného umění „zpracovat“ neboli didakticky transformovat do podoby vhodné pro výuku. Jednou z rovin didaktické transformace představuje vytvoření učebních plánů, které mají nejčastěji v českém prostředí formu předmětového uspořádání, což znamená, že jednotlivé školní předměty jsou spojeny s příslušnými vědními technikami, uměleckými obory a praktickými činnostmi. Z výtvarného umění jako kulturní oblasti vychází školní předmět výtvarná výchova a stejným způsobem je tvořen předmět hudební výchova. Jak by se mohlo zdát, jsou tak

²² Přikrylová, K. (editor); Vizuální gramotnost, Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2010 str. 162

²³ Galajdová, K. ;/dizertační práce/ Prienikom obrazu a zvuku. Praha 2008, str. 19

tvořeny z pohledu pedagoga dva různé předměty. Tady se nabízí otázka, proč učitelé striktně oddělují tyto dva vzájemně se propojující předměty?

Výše uvedená problematika byla hlouběji zpracována v jednotlivých částech výzkumné sondy – plán výzkumu, zpracování výzkumu a výzkumná zjištění.

4. Charakteristika školy

Výzkumná sonda probíhala na základní škole v 5. ročníku jedné pražské školy, a proto je dobré přiblížit si prostředí, ve kterém výzkum probíhal. Stěžejním školním dokumentem je RVP nicméně v 5. třídě, kde probíhal výzkum „dojížděli“ výuku plánovanou podle osnov Obecné školy. Tento dokument však nebyl brán jako stěžení a učitelé v 5. ročníku používali výukové metody a strategie právě z RVP.

4.1 Obecné údaje a vybavení školy

Oficiální název školy je Základní škola Vladislava Vančury, Praha-Zbraslav, Hauptova 591. (ředitel školy - Mgr. Jiří Kovařík) Je to úplná středně velká škola o přibližné kapacitě 550 žáků. Výuka se tedy uskutečňuje ve dvou školních komplexech, které nejsou v bezprostřední blízkosti. Bližší informace naleznete na webových stránkách školy.²⁴

Pedagogický sbor je tvořen asi čtyřiceti učiteli. Z celkového počtu vyučujících je jich přibližně 80 % plně aprobovaných. Vedení školy se skládá z ředitele, zástupkyní pro 1. stupeň (statutární zástupce), zástupkyní pro 2. stupeň a vedoucí vychovatelkou. Většina pedagogů se průběžně vzdělává v krátkodobých i dlouhodobých seminářích akreditovaných u MŠMT. Ve škole pracují dva výchovní poradci, metodik ICT a metodik prevence sociálně-patologických jevů.

4.2 Dlouhodobé projekty a mezinárodní spolupráce, spolupráce s rodiči a dalšími subjekty

Dlouhodobě škola pracuje na rozvoji všeobecného kulturního povědomí žáků. Prostřednictvím Klubu mladého čtenáře, který pracuje na prvním stupni, se věnuje rozvoji čtenářství. Každoročně pořádá literární akademii, poskytujeme žákům prostor k

²⁴ Oficiální stránky ZŠ Vladislava Vančury: <<http://zs-zbraslav.cz/>>

sebevyjádření ve školním časopisu a spolupracuje s místní knihovnou. Pro žáky druhého stupně organizujeme pravidelné návštěvy divadelních představení v rámci Klubu mladých diváků. Dlouhodobým je i projekt „Drogy k životu nepotřebujeme“, kterým naplňuje program prevence sociálně patologických jevů na škole. V rámci tohoto projektu spolupracuje s občanským sdružením Mise resp. Filia. Důležitá je pro školu maximální informovanost rodičů o dění ve škole, k čemuž slouží především pravidelné třikrát do roka pořádané třídní schůzky, na podzim organizovaný den otevřených dveří a dále pak webová stránka školy, které jsou pravidelně aktualizované a kde jsou mimo jiné zveřejněny veškeré kontakty na vedení školy a jednotlivé vyučující. Při integraci žáka se specifickými poruchami učení a chování škola spolupracuje s odborníky z Obvodní pedagogicko-psychologické poradny pro Prahu 5. Vedení školy a výchovný poradce dále spolupracují s Odborem sociální péče Městské části Praha 16, s Městskou policií a dalšími institucemi podle potřeby. Některé výchovně vzdělávací cíle realizuje škola ve spolupráci s dalšími organizacemi, jako jsou např.: DDM pro Prahu 5, občanská sdružení Tereza, Podhoubí apod.

4.3 Charakteristika školního vzdělávacího programu

Škola tvoří osnovy vyučování podle kurikulárního dokumentu RVP ZŠ, nicméně třída, ve které jsem učila, byla poslední, ve které se „dojíždějí“ osnovy Obecné školy, ale způsob výuky se již vázal na dokument RVP ZŠ a přesah k tomuto dokumentu a využití principů byl patrný i v páté třídě. Učitelé se snaží naučit žáky pracovat v kolektivu, obhájit svůj názor, vyslechnout druhého a přijmout jiný názor, aby se žáci naučili dělat kompromisy, respektovat jinou mentalitu a pomáhat slabšímu. Její snahou bylo vybavit děti takovými znalostmi a dovednostmi, aby byly úspěšné v dalším životě.

4.3.1 Charakteristika vzdělávací oblasti Umění a kultura

Vzdělávací oblast Umění a kultura umožňuje žákům jiné než ryze racionální poznávání světa a prezentuje nenahraditelnou součást lidského života umění a kulturu. Rozvíjí specifické cítění, tvořivost, vnímavost jedince k uměleckému dílu a jeho prostřednictvím k sobě samému a k okolnímu světu. Na škole je tato oblast Umění a

kultura realizována v předmětech Hudební výchova a Výtvarná výchova. Oba tyto vzdělávací předměty využívají specifických prostředků, ty si žáci během vlastních aktivit osvojují a vedou je k přesnějšímu porozumění výrazových prostředků dané oblasti kultury a umění. Dalším stupněm je pak interpretace vlastních prožitků a emocí pomocí již známých výrazových prostředků.

4.3.2 Charakteristika vyučovacího předmětu Výtvarná výchova

Vyučovací předmět Výtvarná výchova má časovou dotaci na 1. stupni ve 3. až 5. ročníku dvě hodiny týdně. Výtvarná výchova vede k rozvoji zájmu o výtvarné umění, k porozumění základních pojmů ve výtvarné výchově. Seznamuje žáky se základními výtvarnými technikami a jejich používáním. Učí je chápat umění jako proces vnímání okolního světa, poznání, komunikace mezi lidmi. Žák se naučí používat umělecké vyjadřovací prostředky pro vyjádření svých pocitů, svého vnímání, poznání. Snahou je vést žáky ke správným způsobům užití materiálů, nástrojů, technik (kompetence k učení). Učitel vede žáky k respektování kulturního dědictví a pozitivnímu postoji k uměleckým dílům (kompetence občanské) a zadává úkoly nejen k samostatnému zpracování, ale i takové, které předpokládají spolupráci a vzájemnou dohodu (kompetence komunikativní)

4.3.3 Charakteristika vyučovacího předmětu Hudební výchova

Vyučovací předmět má na 1. stupni časovou dotaci 2 hodiny týdně. Výuka probíhá většinou ve třídě. Žáci zpívají za doprovodu klavíru či keyboardu, dětských rytmických nástrojů či reprodukované hudby. Důraz je kladen na využití a rozvoj individuálních hudebních schopností a dovedností žáků. Snahou učitele je, aby žáci byli schopni na základě svých dispozic zpívat intonačně čistě a rytmicky přesně, s využitím jednoduchých hudebních nástrojů či doprovodit hudbu pohybem, lidovým tancem. Při výuce učitelé neopomíjejí ani hudební teorii. Škola vede žáky k tomu, aby byli schopni orientovat se v zápisu jednoduché písně či skladby. Během výuky se žáci seznámí s hudebními díly nejvýznamnějších českých a světových skladatelů. Učitel předkládá žákům lidové či umělé písně a poslechové skladby pomocí takových aktivizačních

metod, aby u nich vzbudil zájem s nimi nadále pracovat a s využitím hudební teorie je lépe vnímat (kompetence k učení). Učí žáky vystupovat před spolužáky, sdělovat svoje pocity prostřednictvím zvuku a hudby (kompetence komunikativní) a při doprovodu písni využívá hry na jednoduché hudební nástroje. Hudba a zpěv ovlivňují duševní stabilitu a harmonický rozvoj, učitel tedy usiluje o to, aby se z žáků stali budoucí návštěvníci koncertních sálů a divadelních sálů, aby poznávali souvislosti všech druhů umění (kompetence občanské) a navštěvovali vybrané hudební pořady (kompetence občanské).

5. Charakteristika třídy

Výzkum probíhal ve třídě 5. C u paní učitelky Mgr. Jany Korbelové, která tuto třídu vede od 4. ročníku. Třída byla tvořena 21 žáky, z toho bylo 13 dívek a 8 chlapců. Nejmladší ze třídy (dívka) byla narozena 23. 6. 2000 (11 let, 5 měsíců) a nestarší ze třídy (chlapec) narozen 1. 3. 1999. (12 let, 8 měsíců). Ve třídě byli 3 žáci (2 kluci a 1 dívka), kteří mají individuální vzdělávací plán (IVP). S nimi pracovala učitelka individuálně. Dodávala žákům sebedůvěru, oceňovala jejich snahu a zájem, poskytovala zpětnou vazbu, opakovala dle potřeby instrukce, poskytovala jim pozitivní zážitek tam, kde byli úspěšní, a podporuje při činnostech, kde nebyl výkon optimální. Ve třídě byl chlapec, který byl všestranně nadaný a nadprůměrně inteligentní, 6 dětí, které mají vynikající studijní výsledky a krom dětí s IVP byli ostatní žáci průměrní.

6. Předvýzkum

Podstatou předvýzkumu bylo zjistit zkušenosti žáků s propojením výtvarného a hudebního světa. Žáci se dozvěděli jednoduché zadání: „*Maluj, co slyšíš.*“ Cílem bylo zjistit míru jejich vnímání a propojení těchto dvou disciplín, zda se již v minulosti s poslechem hudby a jejím působením na výtvarnou činnost setkali a jakým způsobem je při práci ovlivní.

6.1 Plán a průběh předvýzkumu

Předvýzkum probíhal v rámci dvouhodinové výtvarné výchovy jen s omezenými informacemi pro žáky. Pustila jsem jim tři různorodé skladby a oni malovali podle hudby. Čekala jsem, jak na hudbu budou žáci reagovat a jakým způsobem si poradí se ztvárněním. Již během první skladby se začaly ozývat dotazy: „*Jak to máme malovat?*“ *Na to jsem jim odpověděla, že mají malovat tak, jak chtějí.* „*Co máme malovat?*“ *Řekla jsem jim, že to, co slyší.* „*A to mám namalovat strom? Nebo přírodu? Nebo nějakou věc?*“ „*Jak chceš.*“

Ze začátku žáci jen seděli a poslouchali. Nic se nedělo, jen lehké šumění. Myslela jsem si, že jsem pro ně vybrala špatnou hudbu, že je to pro ně příliš náročné, ale pak se pustili do práce a začali tvořit. Při práci proběhlo jen pár hovorů, jinak všichni zaujatě poslouchali a pracovali. Pro předvýzkum jsem vybrala tři rozdílné žánry:

1. ukázka: Antonín Dvořák symfonie číslo 9. „Z Nového světa“
věta Largo (délka skladby 12 minut) – vážná hudba
2. ukázka: Janis Joplin píseň „Piece of my heart“ – bílý soul
3. ukázka: skupina Simple Plan píseň „Shut up“ – pop-punková kapela

Během práce a po ní proběhlo několik rozhovorů. Pravidelně jsem tyto hovory zaznamenávala a pro ukázkou jsem vybrala některé zajímavé rozhovory, u kterých jsou viditelné rozdíly v reakci na hudbu. Je zde patrný vliv školy, rodiny a zájmů žáků. V následujících transkriptech jsou i mé poznámky, které jsem analyzovala.

Přepis rozhovor dvou chlapců při poslechu první skladby

A: „Co to je? To neznám.“

B: „Připomíná mi to válku.“ → propojení předchozími zkušenostmi

A: „Nějaký boj?“

B: „Jo.“

A: „Co tam mám udělat? Udělám tam vojáky a zbraně.“ → předchozí zkušenost
z počítačových her

B: „To asi ne. Já to zkusím takhle...jen čáry.“

A: „A to musím také jen čáry?“

B: „Ne, nemusíš. Maluj, jak chceš. Vždyť to paní učitelka říkala.“

A: „Ty budeš dělat jen čáry?“

B: „Jo, já tam slyším ty čáry.“

A: „Aha, tak to já se ještě zaposlouchám. Pořád v tom slyším válku.“

B: „Tak už maluj.“

Rozhovor dívky s chlapcem během poslechu první skladby

D: „A to máme malovat něco konkrétního? Nebo můžeme, co chceme?“

CH: „Maluj, jak chceš.“

D: „Takže to můžeme udělat jako ty hlavy, paní učitelko?“ → zkušenost
z předchozích hodin Vv

(vzadu na nástěnce byly upevněné hlavy, ve kterých byly zachyceny nálady
– abstraktním způsobem) Než jsem na to stihla reagovat, odpověděl jí jiný
chlapec.

K: „No jasně! Jak jinak bys to chtěla namalovat? Hudba je abstraktní, tak to
bude i abstraktně malované.“ → získání poznatku v předchozích hodinách –
asociace s prací z předchozích hodin Vv

D: „A nemůžu tam namalovat stromy? Nebo ptáky, když je tam slyším?“
→ hudební asociace na základě předchozích zkušeností

CH: „Asi můžeš, ale je to blbost je tam slyšet“

D: „Proč?“

CH: „Protože já je tam neslyším, takže tam nejsou.“ → subjektivní pohled,
uzavření situace a rozhovoru

Rozhovor dvou chlapců:

A: „Už jsi někdy takovou hudbu slyšel?“

B: „Ne, ještě ne, ale možná jo, ve videohrách. Víš, takové to co hraje jako pod tím“ → předchozí zkušenost

A: „U nějakého střelení.“

B: „Jo, bylo to válečné, bitva, zbraně. Nějaký souboj.“

A: „Jasný, válka. Možná husitská válka.“ → propojení zkušeností z hodin

Vlastivědy

C: „To byl Dvořák, jeho Novosvětská, takže žádný boj. Je to vážná hudba.

Vzpomínka na domov a tam nebyla válka, psal to v Americe.“ → dřívější

zkušenost – orientace v hudebním světě

Rozhovor dvou chlapců při poslechu druhé skladby

A: „To je hippies.“ → předchozí zkušenost

B: „Ne, to je nějaká taneční hudba.“

A: „Ten chlap má divný hlas, asi pije.“ → přirovnání, dřívější zkušenost

B: „Tohle vůbec neznám a je to zvláštní. Moc se mi to nelíbí.“ → vyjádření pocitu z hudby

A: „Jak to máme dělat? Zase jak chceme?“ → upřesňování si poznatku o práci

Já: „Ano, zaposlouchejte se a malujte.“

A: „Udělám to jako hippies.“ → využití předchozí zkušenosti

B: „Co to je hippies?“ → zvědavost, získávání nových poznatků

A: „To jsou tyhle kruhy.“

B: „No, tak já je tam udělám taky.“

A: „Neopič se, stejně nevíš, co znamenaly!“

B: „A ty to víš, co to hippies je?“

A: „No jasně! To byli lidi, co pili a kouřili a chtěli svobodu.“ → upřesnění

pojmu, vysvětlení na základě předchozí zkušenosti

B: „Tak proč tam děláš ty kruhy?“

A: „To byl jejich znak.“ → upřesnění nakreslených kruhů

B: „Tak já ho tam udělám taky.“ → převzetí zkušeností a využití v tvorbě

Rozhovor dvou chlapců

D: „*Tohle znám.*“

M: „*To je dobrý, to se mi líbí.*“ → vyjádření pocitů

D: „*Hustý, tohle už vím jak.*“

M: „*To je z filmu.*“ → zkušenosti získané z předchozí situace

D: „*Ne, z filmu ne. Slyšel jsem to v rádiu.*“ → propojení s již získanou zkušeností

M: „*To jako teď někdy?*“ → upřesnění období

D: „*Jo. To je moderní kapela.*“ → vybavení si předchozích zkušeností

M: „*A ty tu kapelu znáš? Jak se menuje? Já totiž ne, já ji nikdy neslyšel.*“

D: „*Znám, ale název nevím.*“

M: „*Hmm, takže neznáš. Zase to můžeme malovat, jak chceme?*“

C: „*To jsou Simple Plan...těžkej pop punka...sou hustý, rozbalej to.*“

→ předchozí zkušenost, vyjádření pocitů

Po dokončení práce jsem vybídla žáky, aby položili hlavu na lavici a poslouchali předchozí skladby, nechali hudbu působit a říkali při jednotlivých skladbách své pocity, které je k hudbě napadly. Stále bez bližší znalosti skladeb.

1. *smutek, někdo umřel, citlivá hudba, radost, strašidelné – občas až děsivé, lekávé, boj, zápas – boj smrti a smutku, tajemná, bitva v noci, klidný život – občas nějaký výbuch, připadám si jako na louce – nějakém klidném místě, pláč, vidím krajinu, studánku, války*
2. *volnost, smutek, hodně muziky, párty, oslava, různorodá, plačtivá, divoký život, vidím světelnou kouli, citlivá, šílenost, hodně zamotaná, zlost, rozladění, vzbouření, divoké, hravé*
3. *úlevová píseň, svoboda, hustá, volná, taneční, drsná, chce se mi tančit, nářez*

Až na pár otázek si všichni věděli rady a pustili se do malování. V jednu chvíli mě překvapil klid a zaujetí s jakým žáci poslouchali mnou vybrané skladby a pracovali. Jediný problém, který nastal, byl ten, že ti, co chvíli váhali, se podívali k sousedovi a malovali podobně jako on. V jednotlivých rozhovorech se projeví zkušenosti žáků z předchozích hodin výtvarné výchovy, hudební výchovy a vlastivědy. Vybavily se jim a propojily zkušenosti z dříve získaných poznatků. Také se objevily asociace – počítačové hry, stromy, válka, hippies.

6.2 Závěr předvýzkumu

Hodně tvorbu ovlivnila jedna z prvních otázek: „*A to máme malovat abstraktně?*“ a rychlá odpověď chlapce: „*No jasně, jak jinak bys to chtěla namalovat – hudba je abstraktní, tak to bude i abstraktně malované.*“ Všichni se tedy dali do abstraktního ztvárnění hudby. Což nebylo mým cílem, ale nechtěla jsem do toho zasahovat. Čekala jsem, zda se všichni nechají touto odpovědí ovlivnit nebo jestli někdo hudbu pojme konkrétním způsobem.

Nestalo se tak a všichni malovali abstraktně. Jenom jeden z chlapců při poslechu první skladby maloval dům se zvířaty, ale uprostřed ukázky celou čtvrtku začernil. Když jsem se ho zeptala na důvod jeho reakce, odpověděl mi: „*Ta hudba je smutná a začernil jsem to, protože to, co jsem namaloval, bylo moc veselé.*“ A při poslechu druhé skladby použili dva žáci konkrétní znak hippies.

Po dokončení činnosti jsem žáky blíže seznámila se skladbami, které poslouchali. Žáci se s tímto způsobem propojení dvou předmětů ještě neseptkali, což bylo dobré pro mě a moji další práci. Podle reakcí jsem usoudila, že to žákům přišlo zajímavé a budou tedy chtít spolupracovat na dalších hodinách.

Nabízela se však stále moje otázka, proč jsou tyto dvě oblasti uměle oddělované a pojímané každá za sebe? Proč tomu tak je? Rozdělení těchto předmětů se děje z větší části díky učitelům. Uměle oddělují dva světy, které se v normálním životě zcela přirozeně prolínají a propojují. Po předvýzkumu jsem si dala za cíl ukázat žákům možné nalezení vzájemných vztahů mezi předměty a propojit je.

Z rozhovorů vyplývalo, že žáci tráví volný čas převážně hraním počítačových akčních her nebo sledováním televize. Ve třídě se objevilo hodně žáků, kteří si vůbec nejsou jisti v tom, co dělat a nechají se ovlivnit výraznější osobností ve třídě a vytvoří to, co jim někdo poradí. Ukázalo to na nejistotu a nedůvěru v sebe sama, ve své schopnosti a vlastní myšlení. Bojí se vyjádřit svůj názor. Je to pravděpodobně důsledek vlivu rodiny a škola by jim měla přinášet podnětné prostředí pro rozvoj sebedůvěry, sebehodnocení a seberealizace pomocí nových poznatků a informací.

7. Výzkum

Důležitou roli ve výzkumné sondě měl výběr hudby, která byla propojena s neobvyklými výtvarnými technikami, a zajímavými úkoly.

Projeví se nějakým způsobem vliv hudby na výtvarné umění žáků? Přinese žákům způsob a obsah výuky nový nebo jiný pohled na propojení těchto oborů? Získají žáci nějakou novou zkušenost? Bude pro ně mít nějaký smysl tyto poslechové činnosti? Obohatí to nebo ovlivní nějakým způsobem mě a moji následující práci?

7.1 Plán výzkumu

Žákům jsem nabídla barevnou reprodukci Monetova obrazu [Imprese – východ slunce](#).²⁵ (obraz č. 1). Zjišťovala jsem, jak na něj obraz působí, o čem obraz „vypráví“ a co v žácích evokuje. Pro srovnání zhlédli reprodukci obrazu z jiného slohového období zobrazujícího stejnou tematiku – např. obraz Benátský Canal Grande (obraz č. 2) italského malíře 18. století Canaletta²⁶ Monetova Imprese v porovnání s Canalettovými obrazy působila spíše jako sen, nálada, dojem nebo představa než jak realistický popis skutečnosti.

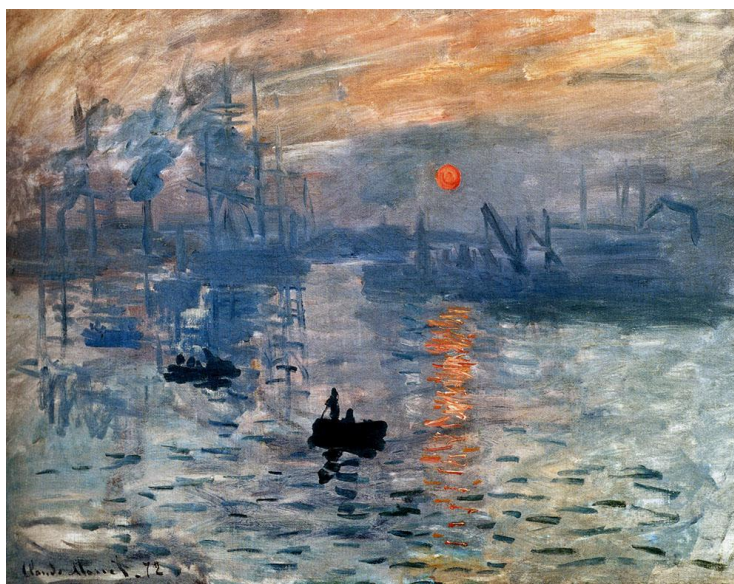
Tato činnost byla zaměřena na hudební umění a pokusem žákům přiblížit vyjadřovací prostředky hudby v impresionismu. V té době se barva stala důležitým prvkem nejen výtvarného umění, ale ovlivnila také hudební skladatele. Základem impresionistické hudby je hudební barevnost, která se projevila v barvě tónů a melodie (zhuštěné akordy, celotónové řady, pentatonika, apod.) a v novém způsobu instrumentace.

Pustila jsem jim I. větu ze skladby Moře (Od úsvitu do poledne na moři; hudební ukázka č. 1) od skladatele Debussyho a nechala jsem žáky vnímat hudbu společně s výtvarným dílem. Tímto způsobem jsem přiblížila žákům vnímání a propojení hudby s výtvarným dílem. Šlo o to, aby žáci pochopili podstatu našich následujících hodin, cílem bylo hudbu vnímat nejen auditivně, ale i vizuálně.

²⁵ Šamšula, P., Hirschová, J.; Průvodce výtvarným uměním IV., Úvaly: Albra, 2006 str. 16

²⁶ Pijoan, J.; Dějiny umění. 8., 1.vyd., Praha: Odeon, 1981, s. 64.

Jak píše Jaroslav Bláha²⁷: „Hra barevných skvrn dosahuje zejména v Monetových obrazech z přelomu 19. století takové virtuozity, že předmět začíná ztrácet na významu a obraz se tak vlastně stává velkolepou harmonií čistých barev stojících nad tvarem. Obdobnou nadvládu nad ostatními výrazovými prostředky získává v impresionistické hudbě téžbr – ne však v užším významu slova ve spojení s instrumentací, ale jako vlastnost, která ovládá všechny výrazové prostředky – tedy i melodii, dynamiku a především pak harmonii (...) Jde o splývavý zvuk vnitřně nediferencovaných akordických komplexů adekvátní splývání impulzivně kladených - tedy nediferencovaných – barevných skvrn na impresionistickém obraze. Však také důvod je stejný: snaha zachytit náladu okamžiku – v případě impresionistické hudby nejen krajinářského ale i psychologického. A obdobné jsou i prostředky. Tak jako C. Monet rozkládá plochy lokálních barev ve skvrny čistých barev, tak i Debussy zvukovou plochu kvintakordu ve zvukové skvrny přimícháním dalších intervalů.“

Obraz č. 1

Claude Monet: Imprese – východ slunce, olej na plátně, 1872

²⁷ Bláha, J.; Křižovatka geneze moderního malířství a hudby. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta 2007, str. 38

Obraz č. 2

Giovanni Antonio Canal (zvaný Canaletto): Benátský Canal Grande, olej na plátně, 1742

7.1.1 Metody využití v průběhu výzkumu

Abychom se s žáky dostali k potřebnému výše vytyčenému cíli, bylo třeba zvolit vhodné pracovní metody. Během výzkumu bylo využito níže popsaných metod:

1. Slovní – metody slovního projevu jsou založeny na vnímání a chápání řeči posluchači, kteří si osvojují nové poznání. Z psychologického hlediska můžeme vyčlenit tři hlavní aspekty vnímání řeči: vnímání (percepce), chápání (myšlenková činnost) a zapamatování. V pedagogickém procesu k těmto aspektům přistupuje ještě apercepce, což je propojování nových poznatků s minulými zkušenostmi, dosavadními poznatky, aktuální motivací, potřebami a zájmy žáků.
2. Monologické, tzn. výklad ve formě vyprávění, vysvětlování. Vyprávění spočívá v předávání poznatků a zkušeností epickou formou. Jeho znaky jsou konkrétnost, dramatičnost, živost, vytváření představ. Vysvětlování neboli výklad zahrnuje nejen popis, ale i analýzu příslušných jevů. Vysvětlování žákům pomůže pochopit podstatu jevu nebo funkci předmětu a osvojit si ji. Vysvětlování záměrně navazuje na zkušenosti žáků a jejich dříve osvojené poznatky.

3. Dialogické, při nichž dochází k výměně názorů mezi učitelem a žáky nebo mezi žáky navzájem; primárně byla použita metoda rozhovoru.²⁸
4. Názorné a demonstrační. Umožňují, aby výuka byla dostatečně konkrétní, přesvědčivá a zajímavá. Spojují v sobě metodu předvádění (demonstrace) a pozorování. Předvádění je činnost prováděná za účelem pozorování. Předváděny bývají reálné předměty a jevy nebo jejich modely či obrazy, a to buď přímo, nebo zprostředkovaně pomocí přístrojů. Činností žáků je pozorování. Sledovaný jev je předváděn za účelem tohoto pozorování
5. Práce s obrazem – didaktický obraz v nejšířším pojetí zahrnuje názorné ztvárnění učiva, od prosté kresby na tabuli, přes nástěnné obrazy, ilustrace v učebnicích až po obraz vytvářený prostředky dynamické projekce s počítačovou grafikou.
6. Instruktaž – uplatňuje se zejména při vytváření a rozvíjení různých druhů kompetencí, zejména motorických, ale také pracovních, technických a sociálních. Metody smyslového pozorování (demonstrace).
7. Z hlediska myšlenkových operací půjde o metody: analytická – postupuje od celku k částem, zkoumá jednotlivé složky a vlastnosti předmětů a jevů; pomáhá pronikat k podstatě jevů. Syntetická – sleduje opačný postup, od částí k celkům, logicky spojuje jednotlivé složky (komponenty) do systémů a vztahů; ve vyučovacím procesu doprovází a doplňuje metodu analytickou. Induktivní – postupuje od jednotlivých faktů ke všeobecným pojmům, pravidlům, zákonům. Induktivní metoda se vyznačuje konkrétností a názorností. Deduktivní – postupuje od obecných pojmů, pravidel a zákonů k jejich aplikaci na konkrétních příkladech a jevech. Metoda abstrakce a konkretizace.

²⁸ Pro smyslné užití rozhovorů musí pedagog vybrat takové téma, ke kterému se mohou studenti díky alespoň minimální znalosti a zkušenosti vyjádřit. Pedagogové sice předem nad danými otázkami přemýšlí, ale podle pedagogické situace by je měli být schopni transformovat tak, aby vedl rozhovor ke stanoveným cílům. A pokud zjistí v průběhu tázání, že žáci nejsou schopni kvůli obtížnosti otázek formulovat správnou odpověď ani na základě návodných otázek, měl by pedagog odpověď sám anebo odpověď doplnit nebo opravit.

7.1.2 Přípravy jednotlivých hodin

První hodina Výtvarné výchovy

Pedagogická dispoziční situace (viz příloha č. 5)

Vedla jsem s žáky rozhovor na téma vážné hudby a moderní vážné hudby.²⁹ Zjišťovala znalosti a přehled v této oblasti. Upřesňovali jsme si a vymezovali pojmy, které byly použité v této hodině. Ukázali jsme si možné propojení hudby a výtvarného umění na konkrétním období – impresionismus. Rozebrali obrazy C. Moneta a hudbu C. Debussyho. Podnítila jsem v žácích zvědavost a zájem o vážnou hudbu.³⁰

1. Východisko:

- hudební dílo Bedřicha Smetany cyklus symfonických básní Má vlast, symfonická báseň Vltava (hudební ukázka č. 2)
- myšlenková mapa (brainstorming)³¹ na téma hudba, umění
- myšlenková mapa
- rozhovor
- etuda „Jakou barvu má mé jméno“ „Barevné tóny“

2. Námět (*forma motivační*): „Mají tóny také barvu?“ „Barevné slyšení“

3. Učivo:

- rozpoznává a pojmenovává prvky vizuálně obrazného vyjádření (linie, tvary, objemy, objekty); porovnává je a třídí na základě odlišností vycházejících z jeho zkušeností, vjemů, zážitků a představ
- v tvorbě projevuje své vlastní životní zkušenosti, uplatňuje při tom v plošném uspořádání linie

ročník: 5

²⁹ žák: „To asi ne. To je přece blbost, aby v dnešní době skládali vážnou hudbu. Dneska to je všechno moderní a žádné sonáty nebo opery se neskládají.“

žák: „Ale vy říkáte moderní vážná hudba, tak to asi může existovat, ale přijde mi to taky trochu nesmyslný, ale dneska se skládá všechno možné.“

³⁰ žák: „Takže vážnou hudbu skládají skladatelé pořád? A to tu samou jako kdysi?“

K.S.: „Ano, skládají a inspirují se z předchozích období. Také do děl vznikajících nyní přidávají nové prvky, dávají tam něco svého, něco moderního.“

žák: „A dáte nám to poslechnout? Jestli je to jiné než ta stará vážná hudba?“

³¹ Brainstorming je skupinová technika zaměřená na generování co nejvíce nápadů na dané téma. Je založena na [skupinovém výkonu](#). Nosnou myšlenkou je předpoklad, že lidé ve skupině, na základě podnětů ostatních, vymyslí více, než by vymysleli jednotlivě.

vzdělávací program: Obecná škola

4. Výtvarný úkol nebo problém:

Zachytit barevně cestu Vltavy (Rozfázování do šesti částí) – společná práce. Míšení barev, originální zpracování.

- vnímat, pozorovat, objevovat, respektovat
- zachytit, zobrazit a vyjádřit výtvarnými prostředky
- svou výtvarnou tvorbu umět pojmenovat, popsat, okomentovat

5. Klíčová slova: jazyk hudba, synestézie, jazyk umění

6. Didaktická analýza úkolu:

a) smysl, cíle

- rozvoj verbální i neverbální komunikace
- rozvoj poznávacích procesů (vnímání, pozorování, představivosti, fantazie, paměti myšlení)

b) dílčí úkoly

úkol 1 : vybavení a upevnění si představ o termínech hudba, umění

úkol 2 : porovnání, propojení obou termínů – v čem se shodují

úkol 3: jak se vidím barevně – každý vysloví své jméno a řekne k němu barvu

úkol 4: barevný poslech – rozeznávání hudebních nástrojů ve skladbě – přiřazování barev jednotlivým nástrojům

úkol 5: společné rozfázování skladby

úkol 6: reflexe

c) hlavní výtvarné vyjadřovací prostředky

- *v. elementy* – linie, plocha, barva
- *vztahy mezi elementy* – dynamičnost, symetrie x asymetrie, rytmus
- *přístupy k tvorbě* – stylizace, zjednodušení
- *techniky* – malba
- *instrumenty* – temperové barvy, štětce
- *materiály* – role papíru

d) druh(y) výtvarné činnosti s výtvar. vyjadřovacími prostředky

- volná tvorba, abstraktní

Výstup z rozhovoru (viz příloha č. 5)

Po této hodině si mnoho žáků uvědomilo, že hudba a výtvarné umění se propojuje v běžném životě spontánně, že mohou přiřadit nástrojům či jménům barvy. Zjistili, že vážná hudba má děj, se kterým když se seznámí, tak ho v hudbě rozeznají.³² Někteří byli zaujati možnostmi a propojeností obrazu a skladby.³³

Druhá hodina Výtvarné výchovy

Pedagogická dispoziční situace (viz příloha č. 6)

Z úvodního rozhovoru před prací vyplývá, že žáci byli zvědaví, co se bude v hodině dít. Co budou dělat. Bylo vidět, že je předchozí práce zaujala a čekali na další propojení práci. Bylo znát, že se těší.³⁴

1. Východisko:

- hudební skupina Šum Svistu: Rytmy z ráje (hudební ukázka č. 3)
- pantomima – navození atmosféry
- obrázkový materiál souvisí x nesouvisí s hudbou

2. Námět: (forma motivační): „Rytmy z ráje“

3. Učivo:

- žák v tvorbě projevuje své vlastní životní zkušenosti, uplatňuje při tom v plošném uspořádání linie, tvary, objemy, barvy, objekty a další prvky jejich kombinace
- žák rozvíjí komunikaci, zapojuje prvky vizuálně obrazového vyjádření: barva a její působení (Prostředky pro vyjádření pocitů, nálad, představy, fantazie, osobní zkušenosti)

³² žák: „Mě přišlo zajímavé to, jak jsme to propojovali pak mi ty dvě mapy, tu hudbu a výtvarný umění. Nikdy jsem si to takhle nepospojovala.“

žák: „To bylo dobrý vymýšlet k těm nástrojům ty barvy... jak to jako vidíme.“

žák: „Zkusím to takhle ještě u něčeho jiného...sem to vnímal jinak.“

K.S.: „Jak jinak?“

žák: „No...tak nějak asi víc...nebo to sem tam slyšel ty housle.“

³³ žák: „Mě to přišlo jiný, bylo to takový studenější, jako by tam bylo použitejch míň nástrojů nebo jiné nástroje. A le ten obraz a to porovnání těch dvou... to bylo dobrý a k tomu ještě jak jste nám ukázala to propojení s hudbou, tak jsem to tam najednou slyšel a asi i viděl.“

³⁴ žák: „Ale nákou muziku k malování budeme poslouchat, že jo?“

- rozpoznává a pojmenovává prvky vizuálně obrazného vyjádření (linie, tvary, objemy, barvy, objekty); porovnává je a třídí na základě odlišností vycházejících z jeho zkušeností, vjemů, zážitků a představ
- v tvorbě projevuje své vlastní životní zkušenosti; uplatňuje při tom v plošném i prostorovém uspořádání linie, tvary, objemy, barvy, objekty a další prvky a jejich kombinace
- interpretuje podle svých schopností různá vizuálně obrazná vyjádření; odlišné interpretace porovnává se svojí dosavadní zkušeností

ročník: 5

vzdělávací program: Obecná škola

4. Výtvarný úkol nebo problém:

Zachytit alespoň dvě postavy v pohybu. Zapustí do prostředí, které jim evokuje hudba – dle vlastní fantazie, představ na základě předchozího povídání

- vnímat, pozorovat, objevovat
- zachytit, zobrazit a vyjádřit výtvarnými prostředky
- svou výtvarnou tvorbu umět pojmenovat, popsat, okomentovat

5. Klíčová slova: postava, pohyb, barvy, synestézie, hudební jazyk

6. Didaktická analýza úkolu:

a) smysl, cíle

- rozvoj výtvarného vyjadřování
- poznávání výtvarných vyjadřovacích prostředků
- rozvoj senzibility
- rozvoj výtvarné tvořivosti
- rozvoj komunikace a slovní zásoby
- vytváření pracovních návyků, organizace činnosti
- rozvoj poznávacích procesů (vnímání, pozorování, představivosti, fantazie, paměti myšlení)

b) dílčí úkoly

úkol 1: Poslech hudby Šum Švistu - asociace

úkol 2: pantomima na základě předchozích asociací

úkol 3: rozdělení obrazového materiálu co se váže k hudbě a co ne, argumentace

úkol 4: kresba alespoň dvou postav zapuštěných do prostředí, které evokuje hudba

úkol 5: reflexe – sebereflexe, sebehodnocení

c) hlavní výtvarné vyjadřovací prostředky

- v. *elementy* – linie, plocha, barva
- *vztahy mezi elementy* – dynamičnost, proporcionalita
- *přístupy k tvorbě* - napodobení
- *techniky* – kresba
- *instrumenty* – suchý pastel
- *materiály* – čtvrtka A3

d) druh(y) výtvarné činnosti s výtvar.vyjadřovacími prostředky

- volná tvorba, zobrazující

e) kritéria a forma hodnocení dosažených výsledků

- zachycení a vystižení hudby
- minimálně dvě postavy v pohybu
- umístění do vhodného prostředí

Výstup z rozhovoru (viz příloha č. 6)

Žáci podotýkali, že jim hudba přišla rytmická³⁵. Měli tendenci při ní podupávat a pohupovat se – vtáhla je. Při práci jim pomohla a i předchozí pantomima je vtáhla do děje, ale samotnou hudbu by si nikdo z žáků nepustil. Natolik je nenadchla, aby ve volném čase něco takového poslouchali.³⁶

³⁵ žák: „Mě se chtělo tančit, bylo to hodně živý.“

žák: „Jo ... taky bych tančila ... hejbalo to se mnou.“

žák: „Jak kdyby tam tančili ti ... no ... indiáni.“

³⁶ žák: „Víte co se mi líbilo, že ta hudba neměl slova. Nic mě tam nerušilo, tak jsem tu muziku vnímal víc. Slova by mě asi rušili.“

žák: „Já bych si ji asi nikdy sám nepustil. Takhle s vámi a při malování je to dobrý, ale že bych si ji pustil doma, to ne. Tak se mi nelíbila.“

žák: „Jo, já bych na ní doma cvičila nebo tancovala, ale jinak je to taková zv láštní hudba, na normální poslouchání doma.“

Třetí hodina Výtvarné výchovy

Pedagogická dispoziční situace (viz příloha č. 7)

Žáky zaujal obrazový materiál, který jsem jim předložila, a bez jakéhokoli podnětu začali sami vymýšlet asociace k obrazům.³⁷ Vybavovali si dříve získané zkušenosti z předchozích hodin výtvarné výchovy o barvách a barevných kontrastech.³⁸ Nadchla je možnost vytvořit vlastní obraz.³⁹

1. Východisko:

- hudební doprovod sountrack z filmu Amélie z Montmartru Yann Tiersen (hudební ukázka č. 4)
- obrazový materiál František Kupka, Robert Delaunay a Kazimiera Maleviče seznámení s kompozicí

2. **Námět:** (*forma motivační*): „Kruhy, kroužky, čary máry“ „Nekonečný rytmus“

3. Učivo:

- žák v tvorbě projevuje své vlastní životní zkušenosti, uplatňuje při tom v plošném uspořádání linie, tvary, objemy, barvy, objekty a další prvky jejich kombinace
- žák rozvíjí komunikaci, zapojuje prvky vizuálně obrazového vyjádření: barva a její působení (Prostředky pro vyjádření pocitů, nálad, představy, fantazie, osobní zkušenost)
- rozpoznává a pojmenovává prvky vizuálně obrazného vyjádření (linie, tvary, objemy, barvy, objekty); porovnává je a třídí na základě odlišností vycházejících z jeho zkušeností, vjemů, zážitků a představ
- v tvorbě projevuje své vlastní životní zkušenosti; uplatňuje při tom v plošném i prostorovém uspořádání linie, tvary, objemy, barvy, objekty a další prvky a jejich kombinace

³⁷ žák: „Jé, to vypadá jako duha.“

žák: „Mě to připomíná spíš nějakou hudbu, ty kruhy tam jsou jako nějaký rytmus... něco, co se opakuje...“

žák: „Nebo možná taky korále, takové ty barevné jak se nosí. Je to takové veselé... hravé.“

³⁸ žák: „Trochu jako jing a jang, protiklady...“

žák: „Hele, když říkáš protiklady, neřikala nám paní učitelka něco o barvách a jejich protikladech?“

žák: „Myslíš kontrast barev? To že když k sobě přiřadíš dvě rozlišné barvy...“

žák: „Asi jo, vidíš tu červenou a zelenou... není to ono a černá a bílá a ta modrá a naproti žlutá... tohle myslím.“

³⁹ žák: „Super, tak jdeme na to.“

- interpretuje podle svých schopností různá vizuálně obrazná vyjádření; odlišné interpretace porovnává se svojí dosavadní zkušeností

ročník: 5

vzdělávací program: Obecná škola

4. Výtvarný úkol nebo problém:

Zachytit barevně vlastní geometrické schéma. Nechat se inspirovat hudební ukázkou.

Vnímat kompoziční uspořádání a promyslet použití a využití barev.

- vnímat, pozorovat, objevovat
- zachytit, zobrazit a vyjádřit výtvarnými prostředky
- svou výtvarnou tvorbu umět pojmenovat, popsat, okomentovat

5. Klíčová slova: tvar, linie, kompozice, hudební jazyk, synestézie

6. Didaktická analýza úkolu:

a) smysl, cíle

- rozvoj výtvarného vyjadřování
- poznávání výtvarných vyjadřovacích prostředků
- rozvoj výtvarné tvořivosti
- rozvoj komunikace verbální i neverbální a slovní zásoby
- vytváření pracovních návyků, organizace činnosti
- rozvoj poznávacích procesů (vnímání, pozorování, představivosti, fantazie, myšlení)

b) dílčí úkoly

úkol 1: prohlédnout si obrazy F. Kupky, R. Delaunay a K. Maleviče - Průvodce výtvarným uměním IV str. 76, 77 a 81 (Nekonečný rytmus, Kruhovitě a přímočaré, Kompozice)

úkol 2: slovně popsat, jak na nás působí, co představují

úkol 3: vysvětlit si pojem kompozice

úkol 4: vlastní ztvárnění hudby pomocí geometrických tvarů – vlastní kompozice

úkol 5: reflexe – sebereflexe, sebehodnocení

c) hlavní výtvarné vyjadřovací prostředky

- *v. elementy* – plocha
- *vztahy mezi elementy* – dynamičnost
- *přístupy k tvorbě* - napodobení
- *techniky* – koláž

- *instrumenty* – barevné papíry, nůžky
- *materiály* – čtvrtka A4, barevné papíry

d) druh(y) výtvarné činnosti s výtvar. vyjadřovacími prostředky

- volná tvorba, abstraktní

e) kritéria a forma hodnocení dosažených výsledků

- výběr barev – originalita
- kompoziční uspořádání
- dynamičnost – zachycení hudby

Výstup z rozhovorů (viz příloha č. 7)

Inspirace obrazy byla po žáky dostatečně motivující a představa hry s různými geometrickými tvary v různých barvách je zaujala. Hudba, kterou k činnosti poslouchali, přišla většině žáků ze začátku veselá, hravá. Až harmonika v některých z nich zanechala pocit smutku.⁴⁰ Nicméně temperamentnost a živost hudby tyto pocity zahнала a pestrost barev a tvarů dokazuje, že tento pocit smutku nijak neovlivnil práci.

⁴⁰ žák: „Mně přišla ze začátku hravá, taková veselá, ale pak když tam zazněla harmonika nebo co to bylo, tak ta byla smutná.“

žák: „Já jsem takovou hudbu neslyšel. Mně přišla hodně živá, taková temperamentní a někdy jsem si představil, jak na ulici stojí chlap s harmonikou a žebra, jako potkáváme tady v Praze, tak mně to přišlo smutné, protože těch lidí je mi taky líto. Jak ale byla živá, tak obrázek mám taky živý.“

Čtvrtá hodina Výtvarné výchovy

Pedagogická dispoziční situace (viz příloha č. 8)

Rozhovor byl veden nad obrazem Moneta, žáci si vybavili získané znalosti z první hodiny ohledně impresionismu.⁴¹ Upřesnili jsme si a upevnili poznatky o katedrálách a kostelích. Jak vypadali, co se v nich nacházelo a k čemu sloužili.

1. Východisko:

- hudební dílo Johanna Sebastiana Bacha Toccata a fuga d moll (hudební ukázka č. 5)
- obraz Claude Monet Katedrála v Rouenu
- debata na téma kostel/katedrála a jeho funkce, využití

2. Námět: „V katedrále“

3. Učivo:

- rozpoznává a pojmenovává prvky vizuálně obrazného vyjádření (linie, tvary, objemy, objekty); porovnává je a třídí na základě odlišností vycházejících z jeho zkušeností, vjemů, zážitků a představ
- v tvorbě projevuje své vlastní životní zkušenosti, uplatňuje při tom v plošném uspořádání linie

ročník: 5

vzdělávací program: Obecná škola

4. Výtvarný úkol nebo problém:

Umět si rozvrhnout práci a vyobrazit na 4 průklepové papíry katedrálu (kostel) v jejich vrstvách. Uplatnit předchozí debatu a vybrat vhodné objekty k zachycení. Využít vlastní zkušenosti.

- vnímat, pozorovat, objevovat, respektovat
- zachytit, zobrazit a vyjádřit výtvarnými prostředky
- svou výtvarnou tvorbu umět pojmenovat, popsat, okomentovat

5. Klíčová slova: katedrála, prostupnost, zkušenost, synestézie, hudební jazyk

⁴¹ A žák: „To bude asi nějaký kostel nebo chrám, ale jaký to nevím. To takhle z těch rozmazaných obrázků těžko poznám... nebude u nás, protože to maloval Monet, to tady čtu. O tom jsem už mluvila, ne?“
B žák: „Jo ten namaloval to slunce, jak jsme si to ukazovali a k tomu poslouchali tu hudbu, že jo paní učitelko?“

6. Didaktická analýza úkolu:

a) smysl, cíle

- rozvoj verbální i neverbální komunikace
- rozvoj poznávacích procesů (vnímání, pozorování, představivosti, fantazie, paměti myšlení)

b) dílčí úkoly

úkol 1: Poslech J. S. Bacha Toccata a fuga d moll

úkol 2: Ukázka obrazů Claude Moneta Katedrála v Rouenu

(Průvodce výtvarným uměním IV str. 17)

úkol 3: Debata na téma katedrála/kostel

úkol 4: Vlastní tvorba – rozvržení a umístění kostela/katedrály

úkol 5: Zhodnocení, sebereflexe, sebehodnocení

c) hlavní výtvarné vyjadřovací prostředky

- *v. elementy* – linie, plocha, barva
- *vztahy mezi elementy* – dynamičnost, symetrie x asymetrie, rytmus
- *přístupy k tvorbě* – stylizace, zjednodušení
- *techniky* – malba
- *instrumenty* – temperové barvy, štětec
- *materiály* – průklepový papír

d) druh(y) výtvarné činnosti s výtvar. vyjadřovacími prostředky

- konkrétní zobrazení

e) kritéria a forma hodnocení dosažených výsledků

- rozvržení práce – originalita
- zachycení atmosféry
- dynamičnost – zachycení hudby

Výstup z rozhovorů (viz příloha č. 8)

Výběr hudby žáci ohodnotili velice pozitivně. Pomohla jim při tvorbě. Díky skladbě se přenesli do prostor kostela/katedrály, což bylo pro zadanou práci důležité.⁴² Také je zajímali podrobnosti o skladateli a jeho tvorbě.

Pátá hodina Výtvarné výchovy

Pedagogická dispoziční situace (viz příloha č. 9)

Pojem Akční malba evokoval různé způsoby práce.⁴³ Žáci si představovali nejrůznější možné techniky provedení. Po prostudování obrazového materiálu a vysvětlení cíle hodiny bylo znát nadšení z nadcházející práce.⁴⁴

1. Východisko:

- hudební dílo soundtrack z filmu Trainspotting: Various Artists (hudební ukázka č. 6)
- malby Jacksona Pollocka a Georse Mathieu

2. Námět: Akční malba

3. Učivo:

- rozpoznává a pojmenovává prvky vizuálně obrazného vyjádření (linie, tvary, objemy, objekty); porovnává je a třídí na základě odlišností vycházejících z jeho zkušeností, vjemů, zážitků a představ
- v tvorbě projevuje své vlastní životní zkušenosti, uplatňuje při tom v plošném uspořádání linie

ročník: 5

vzdělávací program: Obecná škola

⁴² žák: „Ta muzika k tomu byla dobrá, úplně jsem se zaposlouchal a představil si kostel, jak tam někdo sedí a hraje... takovou hudbu moc neposloucháme doma... tam spíš je puštěné rádio. Ňak moc se mi ta hudba nelíbí, asi bych si ji sám nepustil, ale k tomu kostelu to bylo dobrý...“

žák: „Jo... i mně to přišlo, že jsem v kostele a líp se mě to malovalo. Ještě jsem tohle neslyšela. To je a i hodně stará hudba. Myslím si, že to udělalo takovej ten dojem nebo tak jako že nás to přeneslo do kostela... Ňak... jako... že sedím v lavici a koukám se po kostele. Tak jsem si připadala.“

⁴³ žák: „Budeme v akci...“

žák: „Budeme malovat v běhu...“

žák: „Anebo při tom budeme jen chodit.“

žák: „Taky by to mohlo být to, že dáme na zem papír, namažeme si nohy barvou a budeme po ně běhat.“

žák: „Nebo bysme mohli malovat rukama, prsty.“

⁴⁴ žák: „Takže budeme stříkat barvu...super.“

žák: „To je dobrý, to se mi líbí.“

4. Výtvarný úkol nebo problém:

Na základě předložené techniky akční malba vytvořit vlastní obraz touto technikou. Využít prostoru a možnosti různého stříkání štětce. Dotvořit maskou s odpovídajícím výrazem. Dokreslení pocitů z hudby touto maskou.

- vnímat, pozorovat, objevovat, respektovat
- zachytit, zobrazit a vyjádřit výtvarnými prostředky
- svou výtvarnou tvorbu umět pojmenovat, popsat, okomentovat

5. Klíčová slova: hudba, umění, akce, spontánnost, malba, poslech, synestézie

6. Didaktická analýza úkolu:

a) smysl, cíle

- rozvoj verbální i neverbální komunikace
- rozvoj poznávacích procesů (vnímání, pozorování, představivosti, fantazie, paměti myšlení)

b) dílčí úkoly

úkol 1: ukázka akční malby Jacksona Pollocka a Georgese Mathieu

úkol 2: porovnání, propojení práce obou malířů – v čem se shodují

úkol 3: vlastní ztvárnění – míchání barev – akce

úkol 4: inspirace hudbou – rytmus dotvoření maskou nálady hodiny (hudební akce)

c) hlavní výtvarné vyjadřovací prostředky

- *v. elementy* – linie, plocha, barva
- *vztahy mezi elementy* – dynamičnost, symetrie x asymetrie, rytmus
- *přístupy k tvorbě* – stylizace, zjednodušení
- *techniky* – malba, akce
- *instrumenty* – temperové barvy, štětce
- *materiály* – role papíru

d) druh(y) výtvarné činnosti s výtvar. vyjadřovacími prostředky

- volná tvorba, abstraktní

e) kritéria a forma hodnocení dosažených výsledků

- míchání barev - originalita
- zachycení rytmu a nálady hudby
- spolupráce, dynamičnost

Výstup z rozhovorů (viz příloha č. 9)

Žáky zaujal tento způsob práce. Nechali na sebe působit hudbu a spontánně, podle tempa hudby „cákali“ barvu na připravenou plochu.⁴⁵

7.1.3 Zpracování jednotlivých hodin

Jednotlivé hodiny jsem rozpracovala do bodů, ve kterých se zaměřuji na určité situace, které by mohly být problémové (potencionální problémy jsou psané v závorkách). V následující kapitole se zabývám analýzou hodin. Funkčností mnou navrhnutého postupu a případnými změnami, které bych pro zlepšení a zkvalitnění hodin udělala. Veškeré poznatky získané tímto způsobem jsem použila na závěr při tvorbě metodického tematického plánu.

První hodina

- Myšlenkové mapy na téma hudba, výtvarné umění (dát si pozor, aby žáci neskouzli jen k vyjmenovávání nástrojů či instrumentů výtvarné tvorby).
- Sama jsem si takovou mapu připravila na obě slova, abych mohla žákům poradit, kdyby se při něčem nevěděli rady. Slovo, které bude nějakým způsobem někomu nejasné nebo bude přesvědčený, že k tomu termínu nepatří, odůvodníme.
- Vzájemné propojení map – souvislost mezi některými termíny na jednom papíře s termíny na druhém (obava – žáci si nebudou vědět rady jak propojit, proto jim dám ukázkou u sebe např.: u termínu hudba se objevila slova muzikál, opera to se propojuje s pojmy u druhého termínu výtvarné umění s pojmy kostým, kulisy). Chci tím docílit toho, aby si žáci uvědomili propojení těchto termínů a jejich vazeb a aby nebrali hudbu a výtvarné umění jako zvláštní celky, ale jako společné téma.

⁴⁵ žák: „Jo, pomohla, byla taková rychlá.“

žák: „Akční jako to malování... ta akční malba“

žák: „Mně to přišlo dobrý, já jsem poslouchala a podle toho jak to hrálo jsem střikala. Do rytmu.“

žák: „Já taky buď pomalu, nebo rychle...“

žák: „Mně to pomohlo, poslouchal jsem tu hudbu a nemyslel na nic jiného a cákal na papír barvy.“

- Barva mého jména – žáci si zkusí vyslovit své jméno nahlas a přiřadit k němu podle sluchového vjemu barvu (pocitově, za použití asociace se jménem) – vybranou barvou ho napíše na papír, odůvodnění použité barvy. Ve třídě je více žáků se stejným jménem. Zaměříme se na tato jména. Jsou napsaná stejnou barvou? Proč ano? Proč ne? Jak je možné, že ne? Dokázal by to někdo vysvětlit? Pokud budou napsaná stejnou barvou, tak někoho vyzvu, aby se podíval na jména napsaná na papíře a jestli třeba některé ze jmen cítí jinak. Přiřadil by jinou barvu a proč? Proč tomu tak je? (Individuální vnímání člověka, vlastní pocity, zkušenosti.)
- Barevný poslech – poslech symfonické básně Má vlast – Vltava – rozpoznání nástrojů, které se v ukázce objevují a přiřazení jednotlivým nástrojům barvu (pokud by nastal problém s rozeznáním hudebních nástrojů, budu mít připravené obrázky jednotlivých nástrojů) – zapíšeme na papír takovou barvou, jakou v nás zvuk toho daného nástroje evokuje. (Předpokládám, že i tady se žáci budou lišit v barevnosti daných nástrojů. Ukážeme si na tom, jak každý cítíme a slyšíme hudbu jinak).
- Vlastního ztvárnění Vltavy. Předložím žákům dlouhý pruh papíru rozdělený na 6 částí. (Šest částí proto, že i Vltava protéká 6 různými úseky.) Všichni si vezmou paletu a tempery a posadí se kolem papíru.
- Informace o Vltavě a Bedřichu Smetanovi. **Bedřich Smetana** [2. března 1824 Litomyšl](#) – [12. května 1884 Praha](#) byl významný [český hudební skladatel](#). V současnosti je znám především svým cyklem symfonických básní [Má vlast](#), která má šest částí Vyšehrad, Vltava, Šárka, Z českých luhů a hájů, Tábor, Blaník. Jeho skladby vznikaly v období [romantismu](#).
- Vysvětlení postup práce. Vltava se dá rozdělit na šest částí. První část je pramen, který začíná vytékat ze země, úzký tenký pramínek, který se pomalu začíná rozšiřovat a mohutnět (úvodem je příčná flétna – hlavní téma a postupně se k ní přidává klarinet – druhé téma a další a další nástroje). Ve druhé části této skladby (čas 3.40) Vltava protéká vesnicí, kde právě probíhá svatba – objevují se zde motivy polky, veselosti, rozjařenosti. Ve třetí části (čas 5.02) se odráží plynutí řeky za měsíční noci, kdy tančí na louce rusalky – zde jsou prvky impresionismu, B. Smetana předběhl v této části svoji dobu. Znějí hoboje, jemně housle, harfa – navození klidu, lehkosti, tanec. Čtvrtá část (čas 7.00 – 7.39)

Vltava opouští rusalky a pomalu se postupně přesouvá k tajemnému hradu – navození strachu, tajemné atmosféry a opět se objevuje hlavní motiv). Pátá část (čas 8.40) nás dostává mezi Svatojánské proudy – divokost, nebezpečnost, dramatičnost. Šestá část (čas 9.47) je již oslavná, Vltava protéká kolem Vyšehradu, dotekla do Prahy a vlévá se do Labe, což je celý závěr skladby. – podklady použity ze sešitu střední školy z hodiny Hudební výchovy – jednotlivé části jim budu přibližovat postupně tak, jak budou tvořit. (Když nestihnou danou část během určeného času, pozastavit skladbu a nechám jim více prostoru na dokončení) Před každou částí jim řeknu, kudy řeka právě protéká. (Pozor na to, aby pracovali všichni žáci, dát pozor na přemalovávání a zamalovávání práce někoho jiného).

- Společně po úklidu barev a pomalované zemi si sedneme kolem pruhu papíru a zkusíme si zhodnotit práci formou rozhovoru. Jak se vám pracovala takhle dohromady? Spolupracovali všichni? Je něco, co vám na této práci vadilo? Naopak co se vám líbilo? Zopakovali byste si práci touto formou?

Druhá hodina

- V úvodu hodiny si poslechneme hudbu, která nás bude provázet druhou hodinou. Žáci na lísteček napíší slovo nebo sousloví, které hudbu vyjadřuje. (To co jim hudba evokuje, se musí dát pantomimicky předvést. Vybrat lístečky, přečíst a vytřídím stejné pojmy, pokud se budou opakovat.)
- Vytvoření prostoru na pantomimu. Hudbu nechám na podkreslení situace a dobrovolník půjde předvádět. (Domluvit se s žáky, aby nechali dotyčného chvíli předvádět). Jde o přiblížení si atmosféry hudby. O pochopení druhého, jak hudbu vidí a vnímá. Co si pod hudbou představuje.
- Po pantomimě jim řeknu, že poslouchají Dana Nekonečného a jeho skupinu Šum Svistu a jejich CD s názvem Rytmy z ráje. Popovídáme si o tom, co je napadne ještě jiného, když vědí, co poslouchají. Myslím si, že skladba je dostatečně podmanivá a žáci mají fantazii, takže bude všechno na papírcích, ale dám jim ještě možnost cokoli dodat.
- Do prostoru položím přibližně 30 až 35 obrázků a budu chtít po žácích, aby udělali z těchto obrázků dvě skupinky. V jedné skupině budou obrázky, které by

k hudbě přiřadili a v druhé skupině ty obrázky, které si myslí, že ke skladbě absolutně nesedí a nepatří k ní. Určitě se po rozdělení najdou rozporuplné obrázky, kdy někdo bude tvrdit, že by ho k hudbě přiřadil a jiný žák ho bude chtít vyloučit. Nechám žáky, aby argumentovali a zkusili přesvědčit druhou stranu, proč se obrázek hodí či nehodí k hudbě. Měla by ve třídě vzniknout debata na téma hudby.

- Po dokončení debaty se vrátí žáci do lavic a připraví si suché křídly k práci. Dostanou čtvrtku A3 a za úkol mají zachytit minimálně dvě postavy v pohybu. Zapustit do prostředí, které jim evokuje hudba – dle vlastní fantazie, představ na základě předchozího povídání. (Tento úkol bude napsaný na tabuli, aby ho žáci měli neustále před očima, a bude navazovat vlastní práce žáků. Tady budou mít možnost na individuální dotazy, pomoc či radu.)
- Po dokončení všech žáků si všichni stoupneme kolem prací. Myslíte, že všichni splnili zadaný úkol? Co se objevuje na převážné části výkresů? (Myslím si, že většina dětí bude kreslit indiánské kmeny a jejich rituály.) Na závěr hodiny žáku poděkuji za práci a rozloučím se s nimi.

Třetí hodina

- Úvod hodiny zahájím ukázkou dvou obrazů z Průvodce výtvarným umění IV. ze str. 76 a 77 jsou to obrazy od Františka Kupky Kruhovitě a přímočaré a Robert Delaunay Nekonečný rytmus. Zkusíme pojmenovat, co vlastně na obrazech je. (formou debaty, dbát na zapojení všech žáků.)
- Ukázka jiného obrazu z Průvodce výtvarným uměním IV., Kazimiera Maleviče Žlutá, oranžová a zelená (snaha přiblížit smysl a cíl naší hodiny). Zeptám se žáků, co vidí na obrázku. (Předpokládám, že vyjmenují tvary a barvy, které se na obrázku objevují.) Na to navážu a začneme se bavit o barvách. Nejdříve si vyjmenujeme základní barvy (primární), doplňkové (sekundární), barevnou podobností – vedle sebe jsou položeny příbuzné tóny, např.: žlutá – oranžová, modrá – modrozelená, tmavší – světlejší a podobné. Barevným kontrastem – vedle sebe jsou barvy protichůdné – tzv. doplňkové – čili komplementární, kontrastní, např.: žlutá – fialová; červená – zelená; modrá – oranžová. V temnější podobě je kontrastní i dvojice modrá – hnědá, nebo tmavočervená –

tmavozelená, apod. Nejlépe poznáme doplňkové barvy podle Newtonova barevného kruhu – ten jim ukážu. Zkusíme si na jednotlivých obrazech ukázat barevnou dominantu – převládající barva v obraze, zda se tam objevuje barevný akcent – důraz – například červená střecha domu v krajině.

- Dalšími vlastnostmi barev je působit na city člověka. Barva dokáže zářit, být tajemná, smutná, nádherná. Ovlivňuje náladu a psychiku člověka. U toho se zastavíme a pokusíme se vyjádřit, jak na nás jednotlivé obrazy působí. Co cítíme, když se na ně díváme. Zda na nás působí obraz harmonicky či disharmonicky (Harmonie – Soulad, souladnost, vyváženost. Protiklad chaosu. Záleží na cítění malíře, zda užije barev kontrastních nebo tlumených, převládají-li kontury (obrysové linie), či nechá-li barvy do sebe jemně přecházet. Harmonie můžeme dosáhnout použitím komplementárních barev, barev příbuzných nebo kombinací obou způsobů. Staré pravidlo zní, že k dosažení harmonického vyznění potřebujeme Primární Žlutá, Primární Azur, Primární Magenta, minimálně tři prvky výtvarných vyjadřovacích prostředků – tři barvy, nebo linii, barvu, světlo, tři odstíny jedné barvy a další kombinace. Disharmonie – nesoulad, nevyváženost, ale pozor – ne však chaos! Disharmonie provokuje, křičí, skřípe. Časem se však může stát, že disharmonii začnou lidé vnímat jako harmonii, jev relativní povahy (viz odmítání impresionistů ve společnosti – dnes jsou jejich obrazy vnímány jako velmi harmonické, totéž se odehrává i v hudbě). Chaos - aBso lu t ní Zma tek- bez rádu, neuspořádané... V řecké mytologii však slovo CHAOS znamená označení počátku všeho...
- Po této debatě si přečteme úkol hodiny. Ten zní: zachytit pomocí barev vlastní geometrické schéma. Nechat se inspirovat hudební ukázkou. Vnímat kompoziční uspořádání a promyslet použití a využití barev. (Zjistím, zda všichni zadanému úkolu rozumí. Předpokládám, že se někdo ozve, co je to kompozice. Pokud ne, zeptám se jich na to já.) Kompozice – záměrné uspořádání jednotlivých složek díla do jednotného, vnitřně pevně skloubeného celku vytvářejícího smysl díla. Uspořádání výtvarných prvků – u obrazu v ploše – u soch v prostoru tak, abychom dosáhli zamýšleného uměleckého účinku.
- Rozpoznáváme tři základní druhy kompozice dle výtvarných prvků: 1. Lineární – pomocí čar – linií; 2. Světelná (vzdušná) – pomocí odstínu (valéru); 3. Barevná – pomocí barvy.

1) Kompozice lineární – Základem obrazu je kompozice lineární – naznačuje jednoduchým způsobem základ obrazu – vypadá jako geometrická konstrukce: umístění předmětu, proporce (poměr velikostí). Při lineární kompozici působí zákon rovnováhy – např. šikmé čáry ruší rovnováhu, lze ji však obnovit šikmou čarou nebo několika šikmými čarami opačného směru. Řídíme se citem. Příklad: chůze provazolezce s tyčí na laně (rovnováha). Ideální kompozice je zlatý rez: brána harmonie – vytváří vyvážené poměry v obraze.

2) Kompozice světelná - Rozvrh barevných tónů (valérů) v ploše obrazu. Pomocí světelné kompozice můžeme navodit iluzi prostoru. Používali ji s oblibou impresionisté.

3) Kompozice barevná - Rozvrh barevných skvrn v obraze

- Ukážeme si také různé kompozice v knize Jiřího Kulky Psychologie umění, vysvětlíme si, kde je nejdůležitější bod celé kompozice.
- Žáci si poté připraví potřebné pomůcky. Vezmou si barevné papíry a čtvrtku. Předpokládám, že se mě někdo zeptá, zda mají použít pravítko. To samozřejmě nemusejí, záleží na nich. Než začnou pracovat, seznámím je s nahrávkou, kterou jsem si pro tuto hodinu připravila. Je to soundtrack z filmu Amélie z Montmartru. K výběru tohoto díla mě vedla souvislost se životem F. Kupky, který většinu svého života strávil ve Francii. Děj filmu se odehrává ve Francii a tím i hudba k tomuto filmu dotváří celkový dojem.
- Během práce budu procházet mezi žáky a zodpovídat jednotlivé individuální dotazy. Pokud si někdo nebude vědět rady, pomohu mu. Na konci hodiny si všechny výtvary položíme na zem a zkusíme dát k sobě kompozičně stejné obrázky. Předpokládám, že bude převažovat středová kompozice.

Čtvrtá hodina

- Hodinu začnu hudební ukázkou Johana Sebastianůva Bacha Toccata a fuga d moll a nechám žáky chvíli poslouchat. Po nějaké době položím otázku, co jim hudba evokuje? Jak by se dala konkrétně výtvarně ztvárnit? Když to slyší, co se jim vybaví? Myslím si, že je to dost osobitá hudba a žáci jsou schopni určit, jaký nástroj se ve skladbě objevuje. Pokud nebudou na otázky schopni odpovědět,

zkusím se zeptat jinak. Co slyšíte za nástroje? Kde se takové nástroje používají? Neměla bych zde obavy, že by nikdo nepoznal nástroj a tudíž i prostory, kde se používá. (Měli bychom se dostat k pojmu kostel.) Přemístíme se do kruhu, kde jim ukážu obrazový materiál související s tématem hodiny v Průvodci výtvarným uměním VI. obrazy od Claudie Moneta Katedrála v Rouenu. Debatu na téma katedrály. Co to je? Jak jinak se to dá pojmenovat? Co se nachází v katedrálách? K čemu slouží?

- Vysvětlení úkolu. Umět si rozvrhnout práci a vyobrazit na 4 průklepové papíry katedrálu (kostel) v jejich vrstvách. Uplatnit předchozí debatu a vybrat vhodné objekty k zachycení. Využít vlastní zkušenosti. Vysvětlím postup práce – žáci dostanou 4 průklepové papíry, na 1 bude vstup do kostela (pohled na kostel zepředu), na dalších dvou papírech budou vyobrazeny důležité části, kostela při vstupu do něj a poslední papír si přiloží na první (vstup do kostela) a zkusí ho zapustit nějakého prostředí. Následovat budou dotazy žáků, kteří přesně nepochopili, co mají dělat.
- Připraví temperové barvy a vlastní práce žáku s hudebním doprovodem. Myslím si, že skladba jim hodně pomůže, aby se dostali do prostor kostela a tím si vybavili, co všechno se v kostele nalézá. Určitě si budou chodit pro rady, zda to, co vymysleli, můžou namalovat. Individuální přístup - rady. Během práce budu chodit mezi žáky, a kdyby někdo nepochopil úkol, znovu mu jej vysvětlím.
- Na závěr hodiny si každý pospojuje čtyři průklepové papíry a mezi sebou si prohlédnou své práce. Poté si posadíme do kruhu a zkusíme zhodnotit práci. Jak se jim pracovalo? Zda jim hudba nějakým způsobem pomohla a jak?

Pátá hodina

- Položím žákům otázku, co si představují pod pojmem akční malba. Předpokládám, že se s tímto pojmem ještě nesešli, takže budou přemýšlet. Slovo malba rozšifrují a podle mě slov akční si spojí s nějakou činností typu chůze, běh nebo podle her – střelení. Sedneme si zpět do kroužku a já jim ukážu obrazy od Jacksona Pollocka a Georse Mathieu. Přečtu jim úryvek Průvodce výtvarným uměním V. ze str. 13, 15 a 16 abych jim upřesnila, co je podstatou

akční malby. Jde o spontánnost a pocit svobody. To si vyzkouším i my, jen nebudeme mít plátno či čtverek takových rozměrů, jako malíři.

- Cílem naší práce: na základě předložené techniky akční malba vytvořit vlastní obraz touto technikou. Využít prostoru a možnosti různého stříkání štětce. Dotvořit maskou s odpovídajícím výrazem. Dokreslení pocitů z hudby touto maskou. Půjde mi převážně o to, aby se žáci uvolnili a měli radost ze svobody a vnímali hudbu, kterou k tomu uslyší. Ta by je měla inspirovat, je rychlá a rytmická to by se mělo projevit na obrazech. Cílem hodiny je odreagování, nechat působit hudbu a pracovat bez přemýšlení nebo promýšlení práce. Nechat se vést hudbou, pocitem z ní. Nevím, zda to zvládnou, jestli nad tím nebudou příliš přemýšlet.
- Vlastní práce žáků. (Příprava prostoru pro práci – upozornit na obezřetnost během práce a pohybu po třídě, protože práce bude probíhat na zemi. Při práci dávat pozor i na ostatní spolužáky.)
- Během práce budu pozorovat, jakým způsobem se k tvorbě žáci postavili. Jestli si danou techniku užívají jako svobodu, relaxaci nebo jestli je to pro ně otravné a nudné či zda nad tím příliš dumají a přemýšlejí a tak si s tím nevědí rady. (Předpokladem je zvýšený hluk při práci. Nová technika, zábavná, projev svobody.)
- Po dokončení hlavní části si společně sedneme a zkusíme si říct, jaké pocity měli žáci během práce. Co je při práci napadalo? Jestli jim hudba, kterou poslouchali při práci, nějak pomohla? Jak na ně hudba působila? Tento pocit zkusit popsat jedním slovem a to slovo pak do výrazu obličej. Neverbální komunikace - etudu. Nechám žákům chvilku času, aby se teď už v klidu zaposlouchali do hudby a popřemýšleli nad mojí otázkou. Kdo bude chtít, bude nám moci ukázat svůj pocit z hudby.
- Na závěr vezmeme noviny a dotvoříme práci maskou, která bude vyjadřovat právě náš pocit z hudby. Ne z práce, kterou jsme dělali, ale z hudby, kterou slyšíme. Nebude to jednoduché, ale myslím si, že žáci už v předchozích hodinách ukázali, že takové věci umí vytvořit a popřemýšlet nad nimi, takže to jistě zvládnou a svojí akci tímto způsobem dotvoří. Bude to zároveň reflexe. (Dobře rozvrhnout čas – úklid po práci náročnější.)

7.2 Zpracování výzkumu

7.2.1 Analýza jednotlivých hodin

První hodina

- Na úvod jsme vedli rozhovor o vážné hudbě. Zjišťovala jsem tím, jaké poznatky o ní žáci mají a zda znají pojem nejen vážná hudba, ale i moderní vážná hudba.⁴⁶ Překvapilo je, že se takováto hudba stále skládá. Žáci mě mile překvapili, když si řekli o puštění skladeb, aby je mohli porovnat. Získávání nových poznatků. Hudba je však nijak nezaujala, spíše naopak. Nepřišla jim příliš rozdílná oproti klasické vážné hudbě.
- Propojení obrazu Moneta a hudby Debussyho. Myslím si, že to bylo pro žáky přínosné a na základě tohoto propojení si začali více uvědomovat souvislosti a vztahy mezi hudbou a výtvarným uměním⁴⁷
- Myšlenkovou mapu zvládli žáci bez větších problémů. Žáci se s ní již setkali. Musela jsem jim však vysvětlit postup práce, protože chtěli psát všichni najednou, což by mělo za důsledek opakování se pojmů a neměla by naše mapa návaznost. Práci jsem musela korigovat z důvodu časového omezení. Stalo se to, co jsem předpokládal, že by mohlo nastat. Žáci začali u pojmu *hudba* vyjmenovávat jednotlivé hudební nástroje jako flétna, kytara, saxofon apod. Přerušila jsem výčet hudebních nástrojů a položila žákům otázku, zda by našli nadřazený pojem. Nebyl to problém, napsali pouze hudební nástroje a již vyjmenované nástroje tam zůstaly jako příklad (bylo to pouze z důvodu času).

⁴⁶ žák: „To asi ne. To je přece blbost, aby v dnešní době skládali vážnou hudbu. Dneska to je všechno moderní a žádné sonáty nebo opery se neskládají.“

žák: „Ale vy říkáte moderní vážná hudba, tak to asi může existovat, ale přijde mi to taky trochu nesmyslný, ale dneska se skládá všechno možné.“

žák: „Takže vážnou hudbu skládají skladatelé pořád? A to tu samou jako kdysi?“

žák: „A dáte nám to poslechnout? Jestli je to jiné než ta stará vážná hudba?“

⁴⁷ žák: „Mně se to ze začátku moc nelíbilo, ale když jste pak ukázala to propojení s tím obrazem, tak je to docela hustý, že to k sobě takhle pasuje.“

žák: „To se mi taky líbilo. Ten obrázek se mi pak víc líbil, když jsem k tomu slyšela tu hudbu a věděla, že tak jsou ty skvrny a to má jako souvislost s těma nástrojema.“

žák: „Mně to přišlo jiný, bylo to takový studenější, jako by tam bylo použitejch míň nástrojů nebo jiné nástroje. Ale ten obraz a to porovnání těch dvou... to bylo dobrý a k tomu ještě, jak jste nám ukázala to propojení s hudbou, tak jsem to tam najednou slyšel a asi i viděl.“

Práce se urychlila, žáci hledali vhodné termíny a vždy k nim uvedli jen několik příkladů.

- To samé jsme udělili u pojmu *výtvarné umění*. U žáků byl patrný posun v přemýšlení. Upustili od vyjmenovávání výtvarných potřeb a hledali zajímavé a originální pojmy. Nastal zde zajímavý soutěživý úkaz. Předháněli se, kdo vymyslí ještě zajímavější pojem, který má spojitost s výtvarným uměním. Chtěla jsem vědět, co všechno řadí pod výtvarnou tvorbu. Co je samotné napadne. Já sama jsem si tuto činnost nejdříve vyzkoušela, abych si tyto dva pojmy upřesnila. K nelibosti žáků jsem činnost musela přerušit a nabídnout jim jiný problém k řešení a tím bylo možné propojení obou map.
- Berou hudbu zvlášť a výtvarné umění také zvlášť. Objevil se dotaz: „*A jak to jako máme propojit?*“ „*To přeci nejde propojit, vždyť je to hudba a výtvarné umění. Co s tím máme dělat?*“ Tady se objevil první náznak toho, že žáci nedokážou propojovat výtvarný svět s hudební. Myslím si, že je to jen důsledek práce učitelů, kteří tyto dvě disciplína násilně oddělili a žáci to jen přebírají. Pár příkladů propojení jsem jim ukázala - muzikál a kulisy, diskotéka a světelné efekty, hudební nahrávka a obal CD. Žáci pochopili zadaný problém a propojili části map. (myšlenkové mapy - příloha č. 6, 7, 8).
- Žáky jsem vyzvala, aby si polohlasně vyslovili své jméno a barevně ho napsali na papír (příloha č. 9). Jeden z žáků vyzval i mě, abych se zapojila. Neváhala jsem, sáhla po červené a své jméno vepsala mezi ostatní. Očekávaná různobarevnost stejných jmen se potvrdila. Byla jsem ráda, že to tak je a žáky jsem na to upozornila. Věděla jsem, že by teď každý měl odůvodnit, proč má své jméno napsané právě touto barvou, ale na to nebyl čas, což byla škoda. Upozornila jsem žáky na opakující se jména. Jméno Kristýna psané modře, fialové a moje červené, jméno Lukáš psané zeleně a modře a jméno Veronika psané růžově a fialově. Společně jsme řešili, proč nejsou napsané stejnou barvou, když to jsou stejná jména. Žáci vysvětlili různé barvy jmen individualit jedince a subjektivním vnímáním barevnosti jmen. Zazněli i teorie oblíbenosti některé z barev. S čímž jsem počítala, ale objevilo se to jen u

dvou žáků. Ostatní se pokusili vybrat barvu podle pocitu, který v nich zvuk jména zanechal.⁴⁸

- Návaznost na hudbu. Barevné slyšení nástrojů. Žáci se zaposlouchali do Vltavy a rozpoznávali nástroje. Tak jak v nich zanechají stopu. Problém s rozpoznáním nástrojů nenastal. Žáci vyjmenovali jednotlivé nástroje a ke každému jsme přiřazovali některou z barev. (příloha č. 10) Opět to žáci slyšeli různě a na papíře se objevilo př. flétna – modrá, žlutá; housle – hnědé, oranžové, fialové atd. Připravený obrázkový materiál jednotlivých nástrojů jsem nepoužila.
- Vysvětlení postupu práce. Rozmotání papíru a rozdělení na šest částí. Hned se na to jeden z žáků zeptal, proč je to na šest částí. Zeptala jsem se jich, jestli by to někdo uměl vysvětlit, proč jsem to rozdělila zrovna na šest částí? Padaly nápady, že to budeme dělat šestkrát. Nebo že to bude dělat jen šest žáků. Vysvětlila jsem jim, že Vltava jde rozdělit do šesti úseků a my zkusíme těch šest úseků znázornit. Zapojí se všichni. Využijeme k tomu předchozí činnost, kdy jsme jednotlivým nástrojům přiřazovali barvy a to se teď promítne do společné práce. Každý má možnost použít takovou barvu, jakou jednotlivé nástroje vnímá.
- Žákům jsem vysvětlila rozfázování Vltavy na šest částí. Řekla jsem jim, o skladatelově popisu jednotlivých částí. První část teplý pramen a studený pramen vyvěrají ze země, setkávají se, prolínají se a mohutní v jeden (úvodem je příčná flétna – hlavní téma a postupně se k ní přidává klarinet – druhé téma a další a další nástroje). Překvapilo je, že vážná hudba má i svůj děj. Po tomto úvodu jsem pustila hudbu a žáci pracovali. Zapojili se postupně všichni. Někdo něco namalovala a odešel od toho, aby tam mohl jít spolužák. To se mi líbilo a přesně tak jsem si to představovala.
- Bylo mi jasné, že každý z žáků nemůže malovat v každé části a i žáci sami to pochopili, aniž bych jim musela cokoli říkat.⁴⁹ Musela jsem ovšem hudbu zastavit a nechat jim prostor na dokončení, protože to za dobu první část Vltavy

⁴⁸ Příklad vysvětlení výběru barvy pro jméno Lukáš - první chlapec na konci jména hláska š a to mu evokovala vodu → modrá; druhý chlapec vyslovil [luki], což mu evokovalo louku → zelená.

⁴⁹ žák: „Akorát já jsem se nedostal do každé části, abych ji mohl namalovat, jak jsem chtěl... třeba u těch proudů jsem nemaloval.“

žák: „Já taky ne, ale nevadí mi to... někde jsem malovala a jinde ne.“

K .S.: „A tobě to vadí, že jsi nemaloval v každé části?“

žák: „Asi ne.“

nestihli. To si myslím, že nevadilo. Žáci to dokončili, představila jsem jim takto další části.⁵⁰ Při práci byli žáci zaujati a zabraní do hudby. (příloha č. 11)

- Na konci jsem se jich ptala, zda se jim způsob této práce líbil, zaujal je a chtěli by si ho vyzkoušet i někdy jindy. Většina žáků odpovídala kladně. Poděkovala jsem jim a ukončila hodinu. Jedna dívka mi poděkovala za hodinu a řekla mi, že si nikdy této hodině neuvědomila, že symfonický orchestr má tolik nástrojů a jaké nástroje vlastně slyší. Teď už se bude na hudbu dívat jinak a bude rozeznávat nástroje. Že bude vědět, že za hudbou se skrývají lidé, kteří to hrají. A také, že hudba může vidět barevně. Potěšilo mě, že jí hodina něco přinesl.

Druhá hodina

- Celkově jsem měla z druhé hodiny horší pocit. Žáci zprvu nevěděli, co mají na lístečky psát.⁵¹ Jejich prvotní reakce na mnou vybranou hudbu byl smích. Zároveň to byla tak chytlavá hudba, že si začali v lavicích pobrukovat a pohupovat se a při tom přemýšleli nad slovem. Jejich prvotní strach byl pryč. Někteří potřebovali poradit, jestli to, co vymysleli je správně. Znovu jsem jim řekla, že oni sami by měli umět to slovo zahrát, předvést to, co tam mají napsané. Tady začaly první obavy, že jsem si to vymyslela moc náročné, i když na druhou stranu vymyslet takové slovo, které mi evokuje hudba, a aby se dalo předvést, není zase tak složité, a když jsem procházela mezi lavicemi a četla si jen tak zběžně, co tam žáci píšou, uklidnilo mě to, protože všechna ta slova byla vhodná a „použitelná“ Lístečky jsem si vybrala a vyselektovala stejné pojmy.

⁵⁰ *Ve druhé části této skladby (čas 3.40) Vltava protéká vesnicí, kde právě probíhá svatba – objevují se zde motivy polky, veselosti, rozjařenosti. Po tomto krátkém vstupu jsem pustila hudbu dál. Opět se s vervou pustili do práce. Ve třetí části (čas 5.02) se odráží plynutí řeky za měsíční noci, kdy tančí na louce rusalky - navození klidu, lehkosti tanec. Čtvrtá část (čas 7.00 – 7.39) Vltava opouští rusalky a pomalu se přesouvá k tajemnému hradu – navození strachu, tajemné atmosféry. Pátá část (čas 8.40) nás dostává mezi Svatojánské proudy – divokost, nebezpečnost, dramaticčnost. To jim šlo hodně rychle. Takhle část je divoká, dramatická a myslím si, že i to se odrazilo na malbě. A poslední šestá část (čas 9.47) je již oslavná, Vltava protéká kolem Vyšehradu, dotekla do Prahy a vlévá se do Labe, závěr skladby.*

⁵¹ žák: „Jako že tam napíšu třeba proud řeky nebo tanec vil?“

K. S.: „Kdybych se to vztahovalo k předchozí hodině, tak ano. Dá se to pantomimicky předvést a Vltava tyto části obsahuje, jak jsme si minule říkali.“

žák: „To je divné, to nepůjde...co když tam nic neuslyším, nic si nepředstavím.“

Objevily se slova: zumba, tanec, břišní tance, indiáni, indický rituál, jízda na velbloudovi, slavnost, cikánská slavnost, indický bubeník.⁵²

- Jak jsem předpokládala, pantomima proběhla bez problému a žáci se u této akce odreagovali. Hudba hrála jako podkres. Přiblížili jsme si náš výtvarný úkol.
- Před samotnou prací jsem rozložila asi 30 obrázku s různými motivy a výjevy a společně se žáci třídily tyto obrázky do dvou skupin. Co se pojí k hudbě a které obrázky ne. Spustila se debata proč tam ten obrázek nechat a proč jiný vyřadit. Spousta obrázku byla rozporuplných a už debata lehce houstla, takže jsem do ní zasáhla a požádala žáky, aby obrázky, které jsou „problémové“ vyřadili a společně zkusíme argumentovat, proč ho tam nechat či proč ho vyřadit. Takto rozporuplné byly 3 obrázky. Žáci pomocí argumentů a vysvětlení tyto obrázky dořešili a přiřadili do jednotlivých skupin.⁵³
- Na tabuli bylo napsané téma: Rytmy z ráje a úkol: Zachytit alespoň dvě postavy v pohybu. Zapustí do prostředí, které jim evokuje hudba – dle vlastní fantazie, představ na základě předchozího povídání. Vlastní práce žáků proběhla bez problémů. Hudba jim hrála po celou dobu, co pracovali.
- V závěrečném hodnocení jsme se shodli, že všichni žáci úkol splnili. S žáky hudba neustále šila, a tak jsme si na závěr hodiny zatančili. Nechala jsem je, aby zavřeli oči a vnímali hudbu. Zkusili hudbu vyjádřit pohybem. Tohle možná mělo být dáno ještě před začátkem práce, aby ze sebe žáci dostali přebytečnou energii.

Třetí hodina

- Při ukázce obrazů z Průvodce výtvarným uměním IV. ze strany 76 a 77⁵⁴ se nad obrazy rozvinula debata, aniž bych stihla položit jakoukoli otázku. Žáci byli obrazovým materiálem nadšení. Podle jejich reakcí si myslím, že jim to přišlo

⁵² U některých pojmů je vidět, že žáci nemají ujasněno rozdíl mezi indický a indiánský. Když jsem se jich na to zeptala, chvíli váhali a pak mi jeden z žáků vysvětlil, že asi měli na mysli indiánský, to jsou ty kmény v Africe. Indický by se k té hudbě také hodil, a le všichni, kdo napsali indický, přiznali, že měli na mysli indiánský.

⁵³ Problémovými obrázky byly: surfař na vlně, na druhém byl obraz džungle a na třetí profesor Franz v obilí. Jeden z žáků přesvědčil ostatní, že surfař mu připomíná Tahity a pláže plné tanečnicků, tak proto by ho tam nechal. Ostatní s tím souhlasili a vrátili obrázek k ostatním, džungle byla jednoznačně vrácena na základě postřehu jednoho z žáků, že přeci indiáni loví v džungli a žijí tam, tak proto by ji tam nechal a profesora Franze tam nakonec také vrátili, když jeden z žáků řekl, že to vypadá, jako by dělal nějaký tanec či rituál, který třeba přivolává déšť.

⁵⁴ Obrazy Františka Kupky a Roberta Delauného

zajímavé a přemýšleli nad tím, jak by jednotlivé obrazy pojmenovali. Což nebylo našim úkolem, ale když už se toho chytli, nechala jsem je, aby zkusil pro některý z nich vymyslet název.⁵⁵ Po otázce, jak na ně působily obrazy, se opět rozvedla debata a většina souhlasila s jedním žákem, že jim to připomíná matematiku (geometrii) a kdyby tam nebyla černá a ta bílá, tak by to bylo veselé. Je to hra tvarů a barev. U ostatních obrazů to bylo podobné. Říkali pojmy hravost, napadly je možnosti jako že to jsou korále nebo slunce, u Kupky někdo řekl, že mu to připomíná stroj, takže to na něj působí technicky. Jeden z žáků se ozval, že mu to připomíná šaty ze starší doby a tak jsem nalistovala str. 80, kde jsou šaty inspirované P. Mondrianem. Přitakal mi, že to měl na mysli. Na vedlejší straně byl obraz Kazimiera Maleviče: Žlutá, oranžová a zelená, na který sami upozornili. Ten jim připadal přehlednější a myslím si, že jim více přiblížil následující práci.

- Po této části se žáci vrátili zpět do lavic, upřesnili jsme si pojmy kompozice, harmonie, barvy. Úkol zněl: Zachytit pomocí barev vlastní geometrické schéma. Nechat se inspirovat hudební ukázkou. Vnímat kompoziční uspořádání a promyslet použití a využití barev.⁵⁶
- Příprava pomůcek potřebných k práci. Žáci se ptali, zda musejí použít pravítko. Nechala jsem rozhodnutí na nich. Někteří ho tedy ke své tvorbě využili jiní ne.⁵⁷ Hudba, kterou jsem jim pustila soundtrack z filmu Amélie z Montmartru od Yanna Tiersena je zaujala a zprvu jen poslouchali. Po chvíli se někteří bez ptaní, zda už mohou začít, pustili do práce a ostatní se postupně přidávali. Procházela jsem mezi nimi a sledovala průběžně jejich práci a odpovídala na individuální dotazy. Během práce se pár žáků šlo znovu podívat do knih na stole na kompozici a na obrazy použité pro inspiraci.
- Během procházení jsem zjistila, že se žáci dělili, co se týče způsobu práce, do tří skupin. První si nastříhala různé tvary a hrála si s nimi na papíře, přesouvala a doplňovala, pokud jim něco chybělo. Druhá skupina měla vybrané barvy a vždy vystříhla nějaký tvar a rovnou ho nalepila a třetí skupina si předem namalovala,

⁵⁵ Příklady vymyšlených názvů: Sluneční svit, Mnoho barev slunce, Barevné korále, Černobílé kruhy v barvě, Hra barev v kruhu →fantazie

⁵⁶ Kulka, J.: Psychologie umění. Praha: SPN, str. 291

⁵⁷ Propojení s geometrií

co kde bude a pak to jen vystříhla a nalepila. Všechny bavilo hrát si s tvary a přemýšlet nad tím, jak a kam umístit jednotlivé části.

- Závěrečné hodnocení proběhlo formou rozhovoru nad výtvyry žáků.

Čtvrtá hodina

- Bez úvodu jsem žákům pustila hudbu J. S. Bach Toccáta a fuga d moll. Zajímalo mě, co by se na takovouto hudbu dalo malovat. Jaké jsou jejich představy. Co jim evokuje? Po chvílce se ozvalo, že tam jsou slyšet varhany, takže bychom tuto hudbu mohli slyšet v kostele. Ostatní souhlasili.
- Pokračovala jsem tedy obrazovým materiálem a to konkrétně Claudem Monetem Katedrála v Rouenu. Debata na téma kostel, katedrála. Dobrali jsem se až k chrám sv. Víta. To se mi líbilo, že si našel připodobnění se stavbou, kterou znají a viděli osobně. Určitě by bylo dobré Chrám sv. Víta navštívit před touto hodinou, ale časově to bylo přípis náročné. Vysvětlili jsme si pojem katedrála, a co všechno v ní můžeme nalézt. Žáci zde vyjmenovávali součásti katedrály/kostele díky vlastní zkušenosti. Bavili jsme se o funkčnosti kostela. Poslední, co mě zajímalo, zda vědí, k čemu kostely slouží? Tam nastala chvíle ticha... tak jsem se zkusila zeptat jinak. Jestli vědí, co se v kostelech odehrává?⁵⁸
- Vysvětlení práce. Úkol byl napsaný na tabuli: Umět si rozvrhnout práci a vyobrazit na 4 průklepové papíry katedrálu (kostel) v jejich vrstvách. Uplatnit předchozí debatu a vybrat vhodné objekty k zachycení. Využít vlastní zkušenosti.
- K tvorbě byla puštěna hudba od Johana Sebastiána Bacha Toccáta a fuga d moll. Šlo mi o dokreslení atmosféry. Vžití se do prostor kostela a k tomu přišla vhodná právě tato monumentální skladba. Protože už hudbu slyšeli na začátku

⁵⁸ A žák: „Dělají se tam svatby, mše, pohřby... lidi se tak chodí modlit a taky se zbavit hříchů. To choděj do těch budek, které tam jsou a řeknou tam všechno, co udělali.“

K. S.: „A co třeba koncerty, odehrávají se v kostele či katedrále?“

A žák: „Asi jo, při mši zpívají... varhany jsou v kostele taky proto, aby se na ně hrálo, takže se na ně hraje při koncertě.“

B žák: „Určitě se tam hraje nějaká stará muzika... vážná hudba, jak jsme poslouchali Vltavu od Bedřicha Smetany, tak něco takového by se tam asi mohlo hrát.“

K. S.: „A hraje se jen na varhany nebo se používají i jiné nástroje?“

B žák: „... i jiné, třeba na housle by se dalo hrát... nebo taky na flétmu, ta nevdí v kostele.“

A žák: „No a zpívá se tam, třeba ty pašije ne, takže ňuká koncerty se dělají v kostele, ale jen takové, aby se to tam hodilo.“

hodiny, nelekli se, ale většina chvíli seděla a bez hnutí poslouchala. Zaslechla jsem i debaty mezi žáky. Zjišťovali mezi sebou, jestli někdo neví, co jsem jim to pustila. Jeden z žáků se zeptal, jestli jim řeknu, co to poslouchají. Většina se trefila, že je to vážná hudba. Upřesňovat jsem jim to nechtěla. Měla jsem v plánu po dokončení udělat závěrečný rozhovor se dvěma žáky.

- Celá práce proběhla v klidu. Všichni pochopili zadaný úkol a malovali. Jen jeden nebo dva žáci, chtěli upřesnit a poradit se jestli to pochopili dobře a jinak všichni začali tvořit. Postupně si každý přišel pro čtyři průklepové papíry. Předchozí položili podepsané k tabuli, a tak pokračovali v práci.
- Po dokončení posledního papíru byly již předchozí části suché, a tak si žáci poskládali kompletní kostel a společně jsme ho sešili. Vzniklo nám tak kompletní dílo. Jakási kniha kostela. Žáků se to moc líbilo, protože jednotlivé části prosvítaly a kostel dostával tajemný nádech, kdy vidíte, že za dalším obrazem něco je, ale co to není plně jasné.
- Žáci si začali vzájemně ukazovat svoje kostely a debatovali nad tím, jak a co měli udělat jinak, aby to bylo lépe vidět. To se mi líbilo. Na začátku si zcela neuměli představit, jak to bude vypadat a tak malovali pocitově, tak jak je to napadlo. Líbila se mi zpětná reflexe, že se zamysleli nad tím, co by mohli změnit a jak by to mohli udělat příště aby to, že jsou papíry průsvitné využili a bylo lépe vidět do kostela. Jeden z žáků to nazval, jako kdyby byly otevřené dveře. Už jsem ani nedělala společnou reflexi a hodnocení. Myslím si, že to, že se o tom začali spontánně bavit a řešit jak a co příště změnit, aby to bylo lepší a zajímavější byla dostatečná reflexe a hodnocení žáků. Rozhovor s dvěma žáky

Pátá hodina

- Hodinu jsem začala otázkou, co si představují pod pojmem „akční malba“. Nikdo přesně nevěděl, co to je. Ale pokusili se vymyslet to. Začala debata mezi žáky, co asi skrývá pojem akční. Co že to vlastně budeme dělat? A jak?⁵⁹

⁵⁹ žák: „No, tak asi to bude nějaký druh malování, když tam je slovo malba, ale jaká...“

žák: „Budeme v akci...“

žák: „Budeme malovat v běhu....“

žák: „Anebo při tom budeme jen chodit.“

žák: „Taky by to mohlo být to, že dáme na zem papír, namažeme si nohy barvou a budeme po něm běhat.“

Zarazila jsem slet nápadů, protože žáci začínali vymýšlet nesmysly a při přemýšlení o tom, co je to akční malba se rozutekli po třídě a ožili svými nápady.

- Svolala jsem je k sobě. Posadili jsme se a já jim ukázala obrázek Jacksona Pollocka a Georgese Mathieu. To se jim líbilo. Přečetla jsem jim, o co se v akční malbě jedná. Co je podstatou (Průvodce výtvarným uměním V. str. 13, 15 a 16) Těšili se, že budou moc stříkat barvu, že to ještě nedělali. Řekla jsem jim, úkolem: Na základě předložené techniky akční malba vytvořit vlastní obraz touto technikou. Využít prostoru a možnosti různého stříkání štětce. Dotvořit maskou s odpovídajícím výrazem. Dokreslení pocitů z hudby touto maskou.
- K tomu jsem jim pustila soundtrack z filmu Trainspotting: Various Artists.
- Práce podle mého probíhala spontánně. U některých bylo vidět, že stříkají štětcem do rytmu hudby – možná si to ani neuvědomovali.
- Na závěr jsem s žáky vedla rozhovor a ptala se, zda jim hudba při práci pomohla, jestli se jim líbila a jestli jim byla nějakým způsobem nápomocná⁶⁰

7.2.2 Analýza rozhovorů s žáky

Metoda vyhodnocování

Pro vyhodnocování a interpretaci získaných dat jsem zvolila postupy zakotvené teorii (kvalitativního výzkumu), kde se výsledek induktivně odvozuje „zkoumá se vše, co se vynořuje“⁶¹ v procesu zkoumání jevů. Zároveň se s vyhodnocováním začíná již po uložení dílčího materiálu. Ten je kódován na úrovni otevřeného kódování, což v této práci obnášelo vyhledání slov nebo vět, pro něž je hledaná kategorie, nebo jsou již do existujících přiřazeny.

žák: „Nebo bysme mohli malovat rukama, prsty.“

žák: „Mně napadá, že by to akční mohlo bejt něčím jiným než štětcem. Třeba malovat kartáčkem na zuby nebo štětkou velkou.“

žák: „Nebo bysme mohli stříkat barvu přímo z tuby.“

⁶⁰ žák: „Jo, pomohla, byla taková rychlá...“

žák: „Akční jako to malování... ta akční malba“

žák: „Mně to přišlo dobrý, já jsem poslouchala a podle toho jak to hrálo, jsem stříkala... do rytmu.“

žák: „Já taky buď pomalu nebo rychle...“

⁶¹ Hendl, J.; Kvalitativní výzkum. Praha: Portál, 2008, str. 245

Fáze axiálního kódování, kdy se hledají vztahy mezi kategoriemi a to tak, že se zkoumá „které kombinace znaků v jedné kategorii jsou propojeny s jinou kombinací znaku z jiné“⁶².

V poslední fázi selektivního kódování dochází k vyhledávání hlavních kategorií a jejich propojení ve výsledný vztahový celek. Jejich vlastnosti se musí objevit v přezkoušení dalšími daty⁶³.

Tento výzkum nemá ambice vytvořit teorii, proto nedošlo k přezkušování výsledných témat selektivního kódování.

Samotné rozhovory proběhly otevřeně a nebyly strukturované. Jednotlivé diskuse s žáky byly rozdělené do dvou částí. Vždy proběhl rozhovor před samotnou prací a následně hned po práci proběhla druhá část rozhovoru. Některé rozhovory byly vedeny s celou třídou, jiné pouze s vybranými jedinci. Nebylo to předem dané, ale vyplynulo to ze situace.

Seznam nejdůležitějších kódů /četnost výskytu/ : Učivo/18/; Zvědavost/11/; Vnímání/16/; Poznávání/19/; Hodnocení/10/; Rytmus/5/; Strategie/17/; Myšlení/8/; Záliba/14/; Vliv rodiny/7/; Tvorba/4/; Dynamika/3/; Pohyb/8/; Záliba/14/; Vliv rodiny/7/; Tvorba/4/; Dynamika/3/; Pohyb/8/; Reflexe/6/; Kontext/3/; Sebehodnocení/7/; Problém/4/; Technika/5/; Asociace/13/; Forma/3/; Móda/2/; Příprava/2/; Metoda/4/; Porovnání/6/; Kompetence/3/; Synestezie/16/; Emoce/17/

Množství kódů, které byly nalezeny v rozhovorech bylo mnohem více, ale výběr proběhl na základě důležitosti a opakovanosti kódů v jednotlivých rozhovorech a následných vzájemných vztazích.

Na mapě (příloha č. 10) je čitelná důležitost 5 kódů: poznávání, strategie, vnímání, emoce a synestezie, ze kterých jsem vycházela. Celá mapa se od těchto kódů odvíjí a zpětně se k nim vrací všechny kódy. Je zde patrná provázanost mezi jednotlivými kódy a jejich vztahy, které jsou díky šipkám snadno čitelné.

⁶² Hendl, J.; Kvalitativní výzkum. Praha: Portál, 2008 str. 248

⁶³ Tamtéž str. 251

Z analýzy vyplývá, že téma výzkumu a výzkum samotný přinesl žákům nové poznatky o synestézii. Podnítil jejich zvědavost a snahu získat nové poznatky a zkušenosti v této oblasti. Rozvíjet ji a na základě předložené problematiky ji dále a hlouběji zkoumat a poznávat. V jejich práci se odrazil vliv rodiny a záliby, ale také hudební přehled a vkus. Žáci se zajímají převážně o moderní hudbu a ta, kterou jsem jim pustila, se jim v mnoha případech hned nelíbila. Až po přiblížení daného žánru a propojením s tématem ve výtvarné tvorbě je hudba zaujala a mnohdy sami uznali, že při vypracovávání zadaného úkolu jim hudba pomohla. Vyvolávala v nich různé asociace.

Na základě kódování rozhovorů jsem došla k výskytu možných synestézií, které žáci sami v rozhovorech definovali: synestézie pocíťování, synestézie možné asociace, synestézie z barva nástroje, synestézie slov (jmen), synestézie v práci, synestézie jako inspirace, synestézie v hudbě, synestézie jako pomůcka.

Získali tím nové poznatky, které v nich nějaký způsobem zakotvili a žáci díky tomuto výzkumu dokážou lépe vnímat hudbu a uvědomovat si její vliv na činnosti. Samotná synestézie, která zde byla vyzkoušena i jinou formou je

7.2.3 Zpracování a vyhodnocení dotazníků

Na úvodní otázku dotazníku (příloha č. 11) třetina z dotazovaných odpověděla, že umění nemá žádnou funkci v jejich životě. Takže ho ve své podstatě nepotřebují. Byli to právě ti, kteří na otázky číslo 5, 6 a 7 převážně odpovídali NE.

Při vyhodnocování dotazníků jsem zjistila, že vzdělání u mužů má vliv na postoj k umění. Muži „pouze“ vyučení či se středním odborném vzdělání s maturitou nepovažují umění za důležité, a tudíž mu nevěnují příliš pozornosti. Toto zjištění mě překvapilo. Dalo by se tím hlouběji zabývat a udělat průzkumnou sondu, zda má vzdělání u mužů a samozřejmě i u žen vliv na kulturu a umění obecně. Myslím si, že postoj rodičů a jejich přístup k umění má určitý vliv i na žáka a jeho přístup k výtvarné a hudební tvorbě. Výtvarná výchova je brána spíše jako okrajový předmět. Tudíž na ni nejsou od rodičů kladeny takové nároky jako na jiné „více důležité“ předměty jako je matematika či český jazyk.

Ukázalo se, že odpovědi na určité otázky jsou u mužů a žen podobné. Napadá mě tedy myšlenka, zda nevyplňovali dotazník někteří rodiče/partneři spolu a jak moc je tedy možné brát tyto odpovědi u otázky číslo 2, 3 a 7 za důvěryhodné. U otázek číslo 2 a 3 se mi některé odpovědi shodovaly. Nebo byly na podobné bázi a v otázce číslo 7 je možné, že muži, kteří psali, že chodí do divadla, byli právě ti, kteří měli obdobné odpovědi na otázky číslo 2 a 3 a jejich partnerky měli divadlo také zmíněné. Dotazník byl však anonymní a je to jen moje domněnka. Nic méně většina žen uvedla i příklady divadelních představení, která v poslední době navštívily. Muži už to neupřesnili. Dá se z toho usuzovat, že muži chodí do divadla s partnerkami a ne z vlastního popudu. Ale mohu se mýlit. Musely by se provést hlubší a podrobnější výzkumy na toto zaměření. Ale to není cílem mé práce, takže vezmeme v potaz pouze moji domněnku.

Hudba je více méně brána spíše jako kulisa. Lidé poslouchají rádio, ale hudbu nevnímají. Neprožívají ji. Výjimečně ti, kteří u ní relaxují nebo jí přímo vyhledávají ve formě koncertu. Z 21 dotázaných pravidelně koncerty navštěvuje 6 osob.

Více pozornosti věnují dítěti ženy, což je pozitivní s ohledem na přístup mužů k umění. Ženy se celkově o umění zabývají více a v různých odvětvích kultury a umění.

7.3 Výzkumná zjištění

Poslech skladeb v hodinách hudební výchovy nesmí směřovat ke zdůrazňování historických či encyklopedických faktů. Má děti vést k pochopení hudebního díla a jeho hudebně vyjadřovacích prostředků. Na základě aktivního kontaktu s hudbou můžeme u žáků pěstovat smysl a cit pro estetiku. Toto by se mělo přenést i do hodin výtvarné výchovy. Měli bychom žáky vést k porozumění a naučit je vnímat výtvarné dílo jako celek, ale zároveň umět analyzovat daný obraz.

Současné pojetí uměleckých předmětů ve všeobecném vzdělávání zdůrazňuje jejich poznávací rozměr v širokém smyslu, tj. poznávání světa a sebepoznávání v kulturních a přírodních kontextech prostřednictvím uměleckých aktivit. Přitom vystupuje do popředí otázka vztahu mezi poznáváním prostřednictvím expresivity spojené se smyslovou zkušeností a poznáváním prostřednictvím pojmů.

Prostřednictvím konceptualizace námětu příslušnou tvůrčí technikou žáci uskutečňují kreativní interpretaci námětu – tvořivé dílo. Konceptualizace námětu prostřednictvím práce na díle umožňuje žákům tvořivě tematizovat ty stránky jejich osobní zkušenosti, představ, přání a fantazií, které do patřičné míry obsahově souzní s námětem.

7.4 Pedagogické využití výzkumných nálezů

Na základě výzkumu jsem vytvořila plán pro jednotlivé hodiny související s obsahem výtvarné výchovy. Jde o mezipředmětové propojení k jednotlivým tématům. Na straně 71 a 72 jsou tabulky, které obsahují rozpracované přípravy na jednotlivé hodiny výtvarné výchovy z výtvarného a hudebního hlediska.

1. Část

Téma: Vltava

Přírodověda	<ul style="list-style-type: none"> - seznámení se v rámci hodiny Přírodovědy s Vltavou (kde pramení, kudy protéká, do jaké řeky vtéká) – práce s atlasem, vyhledávání informací - vyhledat přítoky Vltavy – popis - vodní útvary na Vltavě (přehrady) - města, kterými protéká – zajímavosti v jednotlivých městech - vodáctví – sjíždění Vltavy
Český jazyk	<ul style="list-style-type: none"> - literární činnost (sloh) zaměřit se na rozfázování Vltavy – poslech, příběh: Kudy Vltava cestuje práce na základě poslechu – co se kolem ní děje (popis)
Hudební výchova	<ul style="list-style-type: none"> - Má vlast – rozdělena na 6 částí, jednotlivé části (Šárka, Z českých luhů a hájů, Tábor, Vyšehrad, Blaník) – poslech úryvků jednotlivých částí - Znovu poslech - (První část: dva prameny – teplý a studený, začínají vytékat ze země, postupně se prolínají, rozšiřují a mohutní. Úvodem je příčná flétna – hlavní téma a postupně se

	<p>k ní přidává klarinet – druhé téma. Druhá část: (čas 3.40) Vltava protéká vesnicí, kde právě probíhá svatba – objevují se zde motivy polky, veselosti, rozjařenosti. Třetí část (čas 5.02) se odráží plynutí řeky za měsíční noci, kdy tančí na louce rusalky – zde jsou prvky impresionismu, B. Smetana předběhl v této části svoji dobu. Znějí hoboje, jemně housle, harfa – navození klidu, lehkosti, tanec. Čtvrtá část: (čas 7.00 – 7.39) Vltava opouští rusalky a pomalu se přesouvá k tajemnému hradu – navození strachu, tajemné atmosféry a opět se objevuje hlavní motiv. Pátá část: (čas 8.40) nás dostává mezi Svatojánské proudy – divokost, nebezpečnost, dramatičnost. Šestá část: (čas 9.47) je již oslavná, Vltava protéká kolem Vyšehradu, dotéká do Prahy a vlévá se do Labe - závěr skladby.</p> <ul style="list-style-type: none"> - symfonický orchestr (jaké nástroje se v něm objevují – jednoduché dělení nástrojů: bicí, smyčcové, strunné, dechové - žesťové, dřevěné) – obrázkový materiál jednotlivých nástrojů - vytvořit myšlenkovou mapu na téma hudba (každý žák sám) → společná mapa na závěr - etuda: Barevný poslech. Jakou barvu mají nástroje? → synestézie – vnímání barvy zvuku jednotlivých nástrojů (psaní na papír – vždy stejné nástroje v jiných barvách pod sebe) – ukázka individuálního vnímání hudby - hudební výrazové prostředky a hudební prvky s výrazným sémantickým nábojem – rytmus, melodie, harmonie, barva, kontrast a gradace, pohyb melodie (melodie vzestupná a sestupná), zvukomalba, metrické, rytmické, dynamické, harmonické změny v hudebním proudu
--	---

Výtvarná výchova	<ul style="list-style-type: none"> - vytvořit myšlenkovou mapu na téma výtvarné umění (každý žák sám) → společná mapa - debata nad oběma mapami – vzájemné propojení jednotlivých termínů z obou map - Úkol: Zachytit barevně cestu Vltavy (Rozfázování do šesti částí) – společná práce. Míšení barev, originální zpracování. (→ str. 73, 74) - Zásady společné práce – pracují všichni, nemusí pracovat v každé části, nepřemalovávat již namalované, dát prostor i ostatním spolužákům
-------------------------	---

2. Část

Téma: Rytmy z ráje

Český jazyk Slohové cvičení	<ul style="list-style-type: none"> - Debata na téma rituály – co to vlastně rituál je, africké kmeny a jejich rituály, naše rituály (obřady) - volně reprodukuje text podle svých schopností, tvoří vlastní literární text na dané téma - téma: Mé každodenní rituály (popis dne/vyprávění – začlenění rituálů, bez kterých si určité situace neumíme představit) - četba vyprávění – nenutíme, čte jen ten, kdo chce
Hudební výchova	<ul style="list-style-type: none"> - Pantomima – poslech hudby, žáci vymyslí slovo, které jim hudba evokuje (podstatné jméno, sloveso nebo slovní spojení), tak aby se dalo pantomimicky předvést. Pohybové vyjádření hudby a reakce na změny v proudu znějící hudby – pantomima a pohybová improvizace s využitím tanečních kroků - hra na hudební nástroje – reprodukce motivů, témat, jednoduchých skladbiček pomocí jednoduchých hudebních nástrojů z Orffova instrumentáře - doprovod poslechové hudby Šum Svisu – Rytmy z ráje - interpretace hudby – slovní vyjádření (jaká je to hudba a proč je)

	<p>taková)</p> <ul style="list-style-type: none"> - vyjádření hudby pohybem (tanec se zavřenými očmi) relaxace – v leže uklidnění po tanci, vnímání hudby
Výtvarná výchova	<ul style="list-style-type: none"> - práce s obrazovým materiálem – co se k hudbě hodí a co ne, naučit se argumentovat, přesvědčit druhého, nebát se vyslovit vlastní názor - Úkol: Zachytit alespoň dvě postavy v pohybu. Zapustí do prostředí, které jim evokuje hudba – dle vlastní fantazie, představ na základě předchozího povídání. (→str. 73, 74)

3. Část

Téma: Nekonečný rytmus

Matematika geometrie	<ul style="list-style-type: none"> - Zopakovat si znalosti o trojúhelníku (rovnostranný, rovnoramenný, tupouhlý, ostrouhlý), čtverce a obdélníku - Rýsovní jednotlivých geometrických útvarů - Počítání obvodu zadaných trojúhelníků, čtverců a obdélníků - Vypočítat obsah čtverce a obdélníku
Hudební výchova	<ul style="list-style-type: none"> - Hra na Orffovy nástroje – opakování rytmu (hra na ozvěnu) - Zpívání jednoduchých tónových cvičení (hra na klavír → zpěv žáku) opakování melodie - Notový zápis – vytvoření vlastního rytmu ve $\frac{3}{4}$ taktu – orchestr s dirigentem, každý hraje svůj vymyšlený rytmus dokola – dirigent určuje rychlost - Den před hodinou zadat žákům úkol – přinést hudbu, která se pojí k nějakému filmu, pohádce (soundtracky) - Při hodině hra, poznej podle hudby pohádku nebo film - Poslech hudby Yanna Tirsena soundtrack k filmu Amélie z Montmartru – který nástroj je tam nejvýraznější (udává náladu skladby), jak na vás skladba působí?

Výtvarná výchova	<ul style="list-style-type: none"> - Možnost propojení s návštěvou Sovových mlýnů – výstava /Kupka/ a jiní. - Ukázka obrazového materiálu – vymýšlení vhodných názvů, asociace s obrazy, co jim připomínají? - Vysvětlení si pojmů kompozice, barva a barevný kontrast. - Úkol: Zachytit barevně vlastní geometrické schéma. Nechat se inspirovat hudební ukázkou. Vnímat kompoziční uspořádání a promyslet použití a využití barev. (→ str. 73, 74)
-------------------------	--

4. Část

Téma: V katedrále

Vlastivěda	<ul style="list-style-type: none"> - Exkurze do chrámu sv. Víta. Před návštěvou zadané otázky: Jaký je celý název tohoto chrám? Kdy se tento název změnil? A proč? (všechny odpovědi naleznou žáci u vstupních dveří) - V rámci hodiny Vlastivědy výklad o chrámu – vznik, styl stavby, stavitelé, důvod stavby, kdo dal popud ke stavbě kultura středověké společnosti - románské a gotické umění a vzdělanost - Funkce kostela – pantomima – křest, svatba, pohřeb, mše, hrobka, uložení korunovačních klenotů.
Matematika	<ul style="list-style-type: none"> - Zjistit kolik stojí vstup do katedrály, kolik by zaplatila celá třída. (více okruhů – všechny varianty) - (pozor na studentské vstupné, vstupné pro dospělé)
Hudební výchova	<ul style="list-style-type: none"> - Téma hodiny vážná hudba – debata na téma moderní vážná hudba (Ilja Hurník) klasická vážná hudba (Dvořák - Novosvětská) - Poslech a porovnání – zda jsou či nejsou rozdílné a v čem - Poslech J. S. Bach: Toccata a fugy d moll (debata s žáky – jaký nástroj slyšely, kde se používá)

Výtvarná výchova	<ul style="list-style-type: none"> - Debata s žáky – jak takový kostel, katedrála vypadá (využití zkušeností s návštěvou katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha, co můžeme vidět uvnitř katedrály) - Úkol: Umět si rozvrhnout práci a vyobrazit na 4 průklepové papíry katedrálu (kostel) v jejích vrstvách. Uplatnit předchozí debatu a vybrat vhodné objekty k zachycení. Využít vlastní zkušenosti. (→ str. 73, 74)
-------------------------	--

5. Část

Téma: Akční malba

Český jazyk	<ul style="list-style-type: none"> - Můj akční den? Vyprávění – improvizace. Na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev. V krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči (mimika, gesta) - Popis činnosti, věci (hra kufř – předem připravené obrázky, žák si vytáhne obrázek a popíše ho vlastními slovy, ostatní hádají, co popisuje)
Tělesná výchova	<ul style="list-style-type: none"> - Překážková dráha (přeskok přes kozu, přeskokování lavičky, kotoul letmo, chůze po kladině, člunkový běh, apod.)
Hudební výchova	<ul style="list-style-type: none"> - Hudba – seznámení se s hudby styly (jazz, blues, hip-hop, pop, techno atd.) – může být zadáno žákům, vždy jeden žák, jeden styl – prezentace ostatním včetně ukázky - Moderní hudba – rozhovor o současné hudbě, co poslouchají žáci, jaké kapely či interpreti je oslovily a proč? (je dobré domluvit se s žáky, aby přinesli CD s oblíbenou kapelou či interpretem a ostatním tuto kapelu/interpreta přiblížili) - Poslech soundtracku z filmu Trainspotting – vnímat hudbu a vyjádřit pocity z ní jedním slovem
Výtvarná výchova	<ul style="list-style-type: none"> - Rozhovor na téma „akční malba“ Co to může být? Jakým způsobem budeme pracovat? Co si pod tímto pojmem

	<p>představují?</p> <ul style="list-style-type: none">- Možnost vyzkoušet jejich návrhy v následujících hodinách.- Úkol: Na základě předložené techniky akční malba vytvořit vlastní obraz touto technikou. Využít prostoru a možnosti různého stříkání štětce. Dotvořit maskou s odpovídajícím výrazem. Dokreslení pocitů z hudby touto maskou. (→ str. 73, 74)
--	---

	námět	úkol	cíl	koncepty	dílo	poznámky
1.	Barevné slyšení	Zachytit barevně cestu Vltavy (rozfázovanou do 6 částí. Společná práce. Míšení barev - originální zpracování.	<ul style="list-style-type: none"> - Schopnost kooperace při řešení úkolu - Rozvoj verbální a neverbální komunikace - Rozvoj poznávacích procesů 	Barva Míšení		<ul style="list-style-type: none"> - Individuální vnímání hudby - Rozvoj fantazie a tvořivosti - Vyjádření názoru, postoje
2.	Rytmy z ráje	Zachytit alespoň dvě postavy v pohybu. Zapustit do prostředí, které evokuje hudba – dle vlastní fantazie a představ na základě předchozích rozhovoru.	<ul style="list-style-type: none"> - Vytváření kulturní orientace a kulturních návyku - Rozvoj tvořivých schopností - Rozvoj verbální i neverbální komunikace 	Rytmus Pohyb	Obrazový materiál k debatě	<ul style="list-style-type: none"> - Objevovat spojitost hudby a obrázků (argumentace) - Nebát se vyjádřit vlastní názor
3.	Nekonečný rytmus	Ztvárnit pomocí barevných geometrických tvarů vlastní kompozici. Nechat se inspirovat hudební ukázkou. Vnímat kompoziční uspořádání a promyslet využití barev.	<ul style="list-style-type: none"> - Organizace činnosti - Rozvoj schopností porozumění výtvarnému sdělení jiného autora 	Kompozice Tvar Barva Geometrie	František Kupka, Robert Delaunay, Kazimier Malevič	<ul style="list-style-type: none"> - Důkladné vysvětlení pojmů (kompozice, barva)
4.	V katedrále	Umět si rozvrhnout práci a vyobrazit na 4 průklepové papíry katedrálu (kostel) v jejich vrstvách. Uplatnit předchozí debatu a vybrat vhodné objekty k zachycení. Využití vlastní zkušenosti.	<ul style="list-style-type: none"> - Rozvoj senzibility k okolí - Organizace činností - Rozvoj poznávacích procesů - Vytváření kulturní orientace 	Mohutnost	Cloude Monet	<ul style="list-style-type: none"> - Podpora zvědavosti - Propojení s předchozími znalostmi - prožitky
5.	Akční malba	Na základě ukázek akční malby vytvořit vlastní obraz touto technikou. Využití prostoru a možností techniky akční malby. Dotvoření maskou vyjadřující pocity z práce.	<ul style="list-style-type: none"> - Sebevyjádření, spontánnost - Poznávání výtvarných vyjadřovacích procesů - Rozvoj výtvarné tvořivosti 	Akce Spontánnost	Jackson Pollock, Georges Mathie	<ul style="list-style-type: none"> - Sebevyjádření (nálada, pocit)

Tabulka 1

	námět	úkol	cíl	koncepty	dílo	poznámky
1.	Barevné slyšení	Zachytit barevně cestu Vltavy (rozfázovanou do 6 částí. Společná práce. Míšení barev - originální zpracování	<ul style="list-style-type: none"> - Schopnost kooperace při řešení úkolu - rozpozná v proudu znějící hudby některé z užitých hudebních výrazových prostředků, upozorní na metroritmické, tempové, dynamické i zřetelné harmonické změny 	Barva (tónu) Poslech Barevné tóny	Bedřich Smetana: Má vlast - Vltava	<ul style="list-style-type: none"> - Individuální vnímání hudby - Vnímání nástrojů - Důležitost příběhu k hudbě – programová hudba
2.	Rytmy z ráje	Zachytit alespoň dvě postavy v pohybu. Zapustit do prostředí, které evokuje hudba – dle vlastní fantazie a představ na základě předchozích rozhovoru.	<ul style="list-style-type: none"> - Vytváření kulturní orientace a kulturních návyků - reaguje pohybem na znějící hudbu, pohybem vyjadřuje metrum, tempo, dynamiku, směr melodie 	Rytmus Dynamika	Šum Svistu – Rytmy z ráje	<ul style="list-style-type: none"> - Objevovat spojitost hudby a obrázků (argumentace) - Nebát se vyjádřit vlastní názor - Hudební prožívání - pantomima
3.	Nekonečný rytmus	Ztvárnit pomocí barevných geometrických tvarů vlastní kompozici. Nechat se inspirovat hudební ukázkou. Vnímat kompoziční uspořádání a promyslet využití barev.	<ul style="list-style-type: none"> - Organizace činnosti - rozlišuje jednotlivé kvality tónů, rozpozná výrazné tempové a dynamické změny v proudu znějící hudby 	Kompozice	Yann Tiersen Soundtrack z filmu Amélie z Montmartru	<ul style="list-style-type: none"> - vnímání a seberealizace
4.	V katedrále	Umět si rozvrhnout práci a vyobrazit na 4 průklepové papíry katedrálu (kostel) v jejích vrstvách. Uplatnit předchozí debatu a vybrat vhodné objekty k zachycení. Využití vlastní zkušenosti.	<ul style="list-style-type: none"> - Rozvoj senzibility k okolí - Organizace činnosti - rozpozná v proudu znějící hudby některé z užitých hudebních výrazových prostředků, upozorní na metroritmické, tempové, dynamické i zřetelné harmonické změny 	Mohutnost Pohyb	Johann Sebastian Bach – Toccata a fuga d moll	<ul style="list-style-type: none"> - Podpora zvědavosti - Propojení s předchozími znalostmi - Cítění hudby, působení (vtáhnutí do prostředí)
5.	Akční malba	Na základě ukávek akční malby vytvořit vlastní obraz touto technikou. Využití prostoru a možností techniky akční malby. Dotvoření maskou vyjadřující pocity z práce.	<ul style="list-style-type: none"> - Sebevyměření, spontánnost - rozlišuje jednotlivé kvality tónů, rozpozná výrazné tempové a dynamické změny v proudu hudby 	Akce Spontánnost Dynamika	Various Artists soundtrack z filmu Trainspotting	<ul style="list-style-type: none"> - Sebevyměření (nálada, pocit)

Tabulka 2

Závěr

Žákům jsem otevřela tímto způsobem nové možnosti v sebevyjádření a v sebepoznání. Komparací jednotlivých období a způsobů změn a proměn vzájemně korelujících v hudbě a výtvarném umění si žáci uvědomili propojení a ovlivnění daných oblastí. Uvědomili si souvislosti a možnosti zpětné vazby a spojení současnosti a minulosti. Co se děje dnes, tak se dělo již v minulosti.

Velký vliv na žákův přístup k oběma disciplínám pochází od rodičů. Žák přebírá postoj rodičů a jejich kulturní přehled. Míra samostatnosti v žakově pojetí je ovlivňovaná vžitými stereotypy závislými na kulturním a sociálním prostředí, které vychází z rodiny a samozřejmě vliv televize a komplexně médií se odráží v chápání a přístupu k umění.

Zaujalo mě, že žáci ze slabšího sociálního nebo kulturního prostředí prahnou nových poznatků z oborů hudby a umění více. Domnívám se, že jejich touha pramení z toho, že je to pro ně něco nového, zajímavého a fascinujícího. „Proces, v němž si žáci na základě své vlastní výrazové aktivity, její reflexe a interpretace, tj. za vynaložení přiměřené dávky kulturního úsilí podněceného učební úlohou, uvědomují své vlastní prekoncepty a na jejich základě prostřednictvím reflektivního dialogu poznávají společné zážitkové a interpretační pole námětu⁶⁴ – jeho koncepty“⁶⁵.

Neměli bychom tedy slovo umění vnímat jen jako umělecké projevy, ale jako všechny tvořivé činnosti a jevy v běžném životě, tedy i dětskou kresbu nebo malování, amatérské fotografování, kulturu oblékání a zařizování bytu, tvorbu webových stránek atd. Takto vnímané umělecké dílo, může být nástrojem hry a zdrojem individuálního prožitku. Součástí této práce je zpracovaný tematický plán pro pedagogy, kteří by se chtěli ve svých hodinách synestézií zabývat.⁶⁶

Použitá literatura

⁶⁴ Námět je podnět nebo základ pro tvorbu či uvažování. V artefietice slouží žákům jako východisko pro vyjadřování, rozpracování a poznávání konceptů.

⁶⁵ Slavík, J., Wawrosz, P.: Umění zážitku, zážitek umění II. díl: teorie a praxe artefietiky. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2004, str. 137

⁶⁶ Tento plán je součástí kapitoly Pedagogické využití výzkumných nálezů

- BECKETTOVÁ, W.; WRIGHTOVÁ, P.; *Toulky světem malířství*. Praha: Fortuna Print, 2002. ISBN 80-7321-260-9
- BLÁHA, J.; *Křižovatka geneze moderního malířství a hudby*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2007. ISBN 978-80-7290-291-0
- BLAHA, J.; ŠAMŠULA, P.; *Průvodce výtvarným uměním (Učebnice pro základní školy, víceletá gymnázia a střední školy) 3*. Praha: Prace, 2000. ISBN 80-86287-33-5.
- BOURDIEU, P.; *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-7184-518-3
- DEMPSEYOVÁ, A.; *Umělecké školy, styly a hnutí*. Slováry, 2002. ISBN 80-7209-402-5
- DORFLES, G.; *Proměny umění*, Praha: Odeon, 1976. ISBN 09/1 01-513-76
- DOUBRAVOVÁ, J.; *Hudba a výtvarné umění. /studie ČSAV/* Praha: Academia, 1982
- ELKINS, J.; *Proč lidé pláčou před obrazy*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1509-9
- FULKOVÁ, M. a kol.; *Výtvarná výchova pro 6. a 7. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-591-7
- FULKOVÁ, M.; *Diskurs umění a vzdělání*. Jinočany: HaH Vyšehradská, s.r.o., ISBN 978-80-7319-076-7
- GOMBRICH, E.H.; *Příběh umění*. Praha: Mladá fronta a Argo, 1997. ISBN 80-204-0685-9, ISBN 80-7203-143-0
- HAZUKOVÁ, H.; *Příprava učitele na rozhodování ve výtvarné výchově I., II*. Praha: UK PedF Praha 1995.
- HAZUKOVA, H.; ŠAMŠULA, P.; *Didaktika výtvarné výchovy I*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7290-237-7.
- HENDL, J.; *Kvalitativní výzkum*. Praha: Praha 2008. ISBN 978-80-7367-485-4
- HERDEN, J.; *My pozor dáme a nejen posloucháme. Posloucháme hudbu se žáky 2. Stupně ZŠ a nižších ročníků osmiletých gymnázií*. 1. vyd., Praha: Scientia, 1997. ISBN 80-7183-087-9

- JANDOUREK, J.; *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0
 - Kol. autorů; *Návrh učebních osnov Obecné školy*. Praha: Portál 1993. IBSN 80-85282-51-8
 - KULKA, J.; *Psychologie umění*. Praha: SPN, 1990. ISBN 80-04-23694-4
 - KULKA, T.; *Umění a kýtč*. Praha: Torst, 2000. ISBN 80-7215-128-2
 - [KUTHAN, J.](#); [ROYT, J.](#); *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. [ISBN 978-80-7422-090-6](#)
 - LAMÁČ, M.; *Myšlenky moderních malířů*. (edice Orientace svazek 6) Praha: nakladatelství československých výtvarných umělců, 1968
 - NAKONEČNY, M.; *Základy psychologie*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-1290-7.
 - NAVRÁTIL, M.; *Nástin vývoje evropské hudby 20. století*. Ostrava: Montanex, spol.s r.o., 1993. ISBN 80-85300-26-5
 - NOVÁČEK, Z.; *Úvod do estetiky hudby*. Bratislava: Nakladateľstvo Slovenskej akademie vied a umení, 1952
 - PANOFSKY, E.; *Význam ve výtvarném umění*. Praha: Odeon 1981. ISBN 01-524-81
 - PIJOAN, J.; *Dějiny umění*. 8., 1. vyd., Praha: Odeon, 1981. IBSN 09/03.01-503-85
 - POLEDŇÁK, I.; *Hudba jako problém estetiky*. Praha: Karolinum (vydala Univerzita Karlova v Praze), 2006. ISBN 80-246-1215-1
 - POLEDŇÁK I.; FUKAČ, J.; *Úvod do studia hudební vědy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1257-8
 - PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J.; *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, s.r.o, 2003. ISBN 80-7178-772-8
 - SEDLÁK, F.; *Základy hudební psychologie*. Praha: SPN, 1990. ISBN 80-04-20587-9
 - SLAVÍK, J. a kol. autorů; *Multidisciplinární komunikace – problém a princip všeobecného vzdělávání*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7290-199-0
- /článek/ HAZUKOVÁ, H.: *Problémy vytváření funkčního slovníku učitele ve výtvarné výchově*

/článek/BLÁHA, J.; *Metodologická východiska pohledu na genezi moderního malířství a hudby*

- SLAVÍK, J.; *Od výrazu k dialogu ve výchově Artefiletika*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 1997. ISBN 80-7184-437-3
- SLAVÍK, J. (2001) *Umění zážitku, zážitek umění / teorie a praxe artefiletiky I. díl*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2001. ISBN 80-7290-066-8.
- SLAVÍK, J.; WAWROSZ, P. (2004) *Umění zážitku, zážitek umění / teorie a praxe artefiletiky II. Díl*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-7290-066-8.
- SMOLKA, J. a kol.: *Dějiny hudby*. Brno: Togga, 2001, ISBN 80-902912-0-1
- UŽDIL, J.; *Mezi uměním a výchovou*. Praha: SPN 1988.
- VOLEK, J.; *Základy obecné teorie umění*. Praha: SPN, 1968
- ZUSKA, V.; *Estetika úvod do současnosti tradiční disciplíny*. Praha: Triton 2001. ISBN 80-7254-194-3

Seznam internetových odkazů:

- <http://www.czechmusic.net/klasika/hurnik.htm>
- <http://zs-zbraslav.cz/>
- <http://www.artchiv.info/GALERIE/MALIR/10038--Vasilij-Kandinskij.html>
- <http://www.rvp.cz>
- <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/print.php?id=27>

<http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/prif/ps09/antropol/web/index.html>